

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Civilinės teisės ir civilinio proceso katedra**

Dalios Minkutės,
IV kurso, komercinės teisės
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

Šeimos turtas ir jo teisinis statusas

Vadovas: Lekt. dr. S. Aviža

Recenzentas: Lekt. E. Laužikas

Vilnius 2008

Turinys

1. Įžanga.....	2
2. Šeimos turto institutas Lietuvos Respublikoje.....	6
2.1 Šeimos turto instituto samprata, reglamentavimas, principai ir santykis su nuosavybės rūšimis.....	6
2.2 Šeimos turto instituto paskirtis ir tikslai	10
2.3 Šeimos turto sudėtis	11
2.3.1 Šeimos gyvenamoji patalpa kaip šeimos turtas	12
2.3.2 Kilnojamieji daiktai kaip šeimos turtas.....	14
2.3.3 Turtinės teisės kaip šeimos turtas	15
2.4 Šeimos samprata teorijoje bei teismų praktikoje	16
2.5 Disponavimas šeimos turtu	20
2.5.1 Kilnojamojo daikto perleidimas, teisių į jį suvaržymas.....	21
2.5.2 Nekilnojamo daikto perleidimas, teisių į jį suvaržymas	24
2.5.3 Teisės naudotis šeimos gyvenamąja patalpa perleidimas, suvaržymas	32
2.6 Išieškojimas iš šeimos turto pagal kreditorių reikalavimus	32
2.7 Šeimos turto teisinio režimo pabaiga.....	35
3. Šeimos turto institutas užsienio valstybėse: Kanada ir Prancūzija	39
3.1 Kanada	39
3.2 Prancūzija.....	48
4. Išvados	54
Literatūros sąrašas:.....	56
Santrauka.....	60
Summary	61

1. Įžanga

Po Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo 1990-aisiais pastebimi ženklūs politiniai, ekonominiai, socialiniai pokyčiai, iš esmės pasikeičia valstybės vaidmuo ekonomikoje, nuosavybės pagrindai, visuomenės socialinis gyvenimas. Galime stebėti ir akivaizdžius pokyčius vertybių, kultūrinių normų sistemose, pamažu keičiasi visuomenės narių požiūris, jis tampa atviresnis bei tolerantiškesnis tam tikrais, tarp jų ir su šeimos institutu susijusiais, klausimais. Į visa tai įstatymų leidėjas sparčiai sureagoja, į naujojo, 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojusio Lietuvos Respublikos civilinio kodekso turinį įtraukiami nauji institutai. Vienas iš tokių institutų ir yra šeimos turtas, kuris ir bus analizuojamas šiame magistriniame darbe.

Temos aktualumas bei originalumas. Kaip jau minėjau, šeimos turto institutas yra ganėtinai naujas institutas Lietuvos Respublikos teisėje. Šeimos teisė, reguliuojanti itin asmeniškus santykius, kišimasis į kuriuos ne visuomet pateisinamas bei turi būti labai atsargus, pati savaime yra specifinė teisės šaka. Taigi ir šeimos turto institutas, reguliuojamas imperatyvių teisės normų, kurios šalių susitarimu negali būti keičiamos bei tiesiogiai riboja tam tikras asmenų teises ir laisves, siekiant užtikrinti silpnesniųjų šalių teises bei interesus, yra ganėtinai specifinis.

Tai labai svarbus, tačiau mažai analizuotas institutas. Visų pirma, manau, taip yra todėl, kad tai gana jaunas institutas, o ir jo reglamentavimui Civiliniame kodekse skiriama tik keletas straipsnių. Institutas iki šiol nebuvo nagrinėtas Vilniaus Universiteto teisės fakulteto studentų baigiamuosiuose darbuose. Vienintelis prof. habil. dr. P. S. Vitkevičius detaliau išanalizavo pagrindinius šio instituto aspektus savo darbuose – 2004 metais išspausdintame straipsnyje „Šeimos turto teisinis režimas ir teisinė šeimos turto apsauga“, kuris vėliau buvo papildytas ir įtrauktas į 2006 metais išleistą knygą „Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai“. Taigi šio magistro darbo originalumas ir yra tame, jog bus analizuojamas ganėtinai mažai nagrinėtas institutas ir vertinama, kaip per septynerius instituto egzistavimo metus jis prigijo Lietuvos Respublikos teisėje.

Be to, darbe bus aptariami ir analogiški Kanados Kvebeko provincijos bei Prancūzijos Respublikos institutai. Šiame darbe aptarti būtent Kanados ir Prancūzijos civiliniuose kodeksuose įtvirtintus institutus buvo pasirinkta dėl kelių priežasčių. Visų pirma, šie institutai abiejose valstybėse egzistuoja ir praktikoje taikomi daug ilgesnį laiką nei Lietuvoje. Prancūzijos civiliniame kodekse su šeimos turtu susijusios normos buvo paskutinį kartą

koreguotos 1965-1970 metais, Kanadoje specifinis šeimos turto institutas taikomas jau daugiau nei devyniolika metų. Tarp Lietuvos, Kanados bei Prancūzijos institutų pastebimi esminiai ir analizės verti skirtumai. Prancūzijos civilinis kodeksas įdomus dar ir todėl, jog tai dar 1804 metais įsigaliojęs įstatymas, taikomas, žinoma, su pakeitimais, iki šiol įtakojęs daugelio valstybių civilinės teisės kodifikavimą. Taigi, šio darbo originalumas yra ir tame, jog be Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse reglamentuojamo instituto, aptariamai ir du labai skirtingi, į atitinkamų šalių civilinius kodeksus seniai įtraukti bei praktikoje ganėtinai ilgą laiką taikomi Kanados Kvebeko provincijos ir Prancūzijos šeimos turto institutai. Jie Lietuvos teisės mokslininkų bei studentų darbuose iki šiol nebuvo nagrinėti.

Šio darbo nauda pasireiškia ir tuo, jog analizuojant teismų praktiką šeimos turto klausimu, analogiškus užsienio valstybių institutus, išskiriamos problemos, su kuriomis susiduriama taikant šį institutą praktikoje, įvertinami skirtingo instituto reglamentavimo užsienio valstybėse pranašumai bei trūkumai. Visa tai gali būti naudinga sprendžiant, ar dabartinis šeimos turto instituto reglamentavimas Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse yra optimaliausias variantas.

Darbo objektas. Pagrindinis šio magistrinio darbo tyrimo objektas yra Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtintas šeimos turto institutas. Kaip jau buvo minėta, tai ganėtinai naujas ir specifinis institutas, todėl visų pirma darbe analizuojama jo samprata, tikslai bei paskirtis, reglamentavimas, neišvengiamai aptariama ir šeimos samprata, kadangi įstatyme šeimos apibrėžimas nebeįtvirtinamas, o vykstant nenutrūkstamai šeimos socialinei transformacijai ši samprata palaipsniui keitėsi. Šeimos turto instituto specifiką atskleidžia ir darbe aptariamas jo santykis su nuosavybės rūšimis. Esminiai su institutu susiję klausimai, nagrinėjami šiame darbe, yra šeimos turto sudėtis, disponavimas šeimos turto, šeimos turto teisinio režimo pabaiga. Darbe analizuojamas įstatyminis instituto reglamentavimas, su juo susijusi teorija, taip pat nagrinėjama Lietuvos Respublikos teismų praktika šiuo klausimu. Šiame magistriniame darbe taip pat aptariami ir Prancūzijos bei Kanados Kvebeko provincijos civiliniuose kodeksuose įtvirtinti šeimos turto institutai, kurie iš dalies yra panašūs į Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtinamą institutą, tačiau turi ir esminių skirtumų. Šiame rašto darbe nagrinėjama ir Kanados Kvebeko provincijos teismų praktika, susijusi su šeimos turto. Dėl Prancūzijos teismų sprendimų bei nutarčių lietuvių bei anglų kalbomis stokos, šiame magistro darbe Prancūzijos teisminė praktika šiuo klausimu nenagrinėjama.

Darbo tikslai. Pagrindinis šio magistro darbo tikslas yra atskleisti šeimos turto instituto turinį, nustatyti su šiuo institutu susijusius probleminius aspektus, išnagrinėti galimas probleminių, su institutu susijusių klausimų sprendimo kryptis, palyginti Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtintą šeimos turto institutą su analogiškais Prancūzijos bei Kvebeko provincijos civiliniuose kodeksuose reglamentuojamais institutais. Siekiant šio tikslo, darbe bus bandoma atsakyti į tokius klausimus:

- koks yra šeimos turto instituto, įtvirtinamo Lietuvos Respublikos įstatymuose turinys ir koku tikslu jis įtraukiamas į civilinį kodeksą;
- kaip šis institutas reglamentuojamas bei kokie tokio reglamentavimo privalumai bei trūkumai;
- kaip su šeimos turtu susijusius klausimus sprendžia Lietuvos Respublikos teismai, su kokiomis problemomis susiduria taikydami institutą įtvirtinančias normas;
- ar institutas atlieka savo funkciją, ar įgyvendinamas prioritetinis vaikų teisių bei interesų apsaugos principas bei proceso koncentruotumo principas, išduodant teismo leidimus dėl disponavimo šeimos turtu;
- kaip skiriasi šeimos turto instituto reglamentavimas Lietuvos Respublikoje nuo analogiško instituto reglamentavimo užsienio valstybėse, kuriose su institutu susijusios normos taikomos daug ilgesnį laiką nei Lietuvoje, galbūt dabartines normas reikėtų koreguoti, atsižvelgiant į visuomenės raidą bei užsienio valstybių praktiką.

Tyrimo metodai. Nagrinėjant šeimos turto institutą, šiame magistriniame darbe buvo naudojami mokslinės literatūros ir teisinių dokumentų analizės, sisteminis, loginis, lyginamasis bei apibendrinimo metodai.

Mokslinės literatūros ir teisinių dokumentų analizės metodas darbe naudojamas siekiant atskleisti šeimos turto instituto turinį, specifiką, taip pat praktinį institutą reglamentuojančių normų pritaikymą, jo metu kylančias problemas. Būtent šis metodas naudojamas nagrinėjant mokslinę literatūrą, susijusią su tema bei aptariant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo ir Šiaulių miesto apylinkės teismo nutartis bei sprendimus, susijusius su šeimos turtu.

Loginis metodas darbe naudojamas aiškinantis šeimos turto institutą reglamentuojančių normų, įtvirtintų tiek Lietuvos Respublikos, tiek Kanados bei Prancūzijos civiliniuose kodeksuose, turinį, pateikiant apibendrinimus, išvadas.

Sisteminis metodas darbe naudojamas kalbant apie šeimos turto bei nuosavybės rūšių santykį, analizuojant, kokios konkrečios normos (t.y. bendrosios, reglamentuojančios bendrąją jungtinę, asmeninę sutuoktinių nuosavybę ar specialiosios, reglamentuojančios šeimos turta) ir kaip būtent yra naudojamos teismų praktikoje.

Lyginamasis ir apibendrinimo metodai darbe naudojami kalbant apie šeimos turto instituto reglamentavimo ypatumų panašumus bei skirtumus Lietuvos Respublikos, Prancūzijos, Kanados Kvebeko provincijos civiliniuose kodeksuose bei teismų praktikoje.

Svarbiausi šaltiniai. Svarbiausi šiame rašto darbe naudojami šaltiniai yra Lietuvos Respublikos įstatymai, įtvirtinantys pagrindines šeimos turto institutui taikomas taisykles, atskleidžiantys instituto specifiką, leidžiantys atskirti jį nuo kitų institutų, tai, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Detaliai instituto turinio atskleidimui bei analizei naudojama specialioji literatūra, pavyzdžiui, Civilinio kodekso komentaras bei P. S. Vitkevičiaus knyga „Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai“. Siekiant išnagrinėti, kaip institutas pritaikomas teismų praktikoje bei su kokiomis problemomis susiduriama taikant įstatyme įtvirtintas normas, naudojami Lietuvos Respublikos teismų su tema susiję nutarimai bei sprendimai. Užsienio valstybių šeimos turto instituto ypatumams atskleisti naudojami Prancūzijos bei Kanados Kvebeko provincijos civiliniai kodeksai, Kvebeko provincijos teismų sprendimai su šeimos turtu susijusiose bylose.

Darbo struktūra. Ši magistro darbą sudaro du pagrindiniai skyriai, kurie skirstomi į smulkesnes, detalesnes dalis. Pirmajame skyriuje yra nagrinėjamos šeimos turto instituto ypatybės Lietuvos Respublikos teisėje. Instituto sampratai, reglamentavimui, principams, santykiui su nuosavybės rūšimis, šeimos turto sudėčiai aptarti skiriamos atskiros pirmojo skyriaus dalys, disponavimas šeimos turtu bei šeimos turto teisinio režimo pabaiga yra svarbiausi klausimai, detaliausiai aptariami pirmajame skyriuje, jie analizuojami atskirose skyriaus dalyse. Antrajame skyriuje nagrinėjami užsienio valstybių šeimos turto institutai, jie palyginami su Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtinamu institutu. Atskirose antrojo skyriaus dalyse analizuojami Kanados Kvebeko provincijos bei Prancūzijos Respublikos civiliniuose kodeksuose įtvirtinti šeimos turto institutai.

2. Šeimos turto institutas Lietuvos Respublikoje

2.1 Šeimos turto instituto samprata, reglamentavimas, principai ir santykis su nuosavybės rūšimis

Šeimos turto institutas yra ganėtinai naujas institutas Lietuvos civilinėje teisėje, pradedamas taikyti tik nuo 2001 m. liepos 1 d., įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui. Naujajame Civiliniame kodekse, palyginus su prieš tai galiojusiuoju Santuokos ir šeimos kodeksu, keičiasi šeimos narių tarpusavio turtinių santykių reglamentavimas. Nuo 2001 metų šie santykiai pradedami reglamentuoti kur kas detaliau - anksčiau šeimos turtiniams santykiams skirtus dvyliką straipsnių pakeitė keturiasdešimt devyni tai reglamentuojantys straipsniai naujajame kodekse. Naujasis kodeksas reglamentuoja tokius naujus turtinius ir asmeninius neturtinius šeimos santykius kaip bendrą gyvenimą nesudarius santuokos, separaciją, santuokų, sudarytų bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka, apskaitą. Be to, įtvirtinus naujas normas Civiliniame kodekse, šeimos teisėje pradedamas įgyvendinti bendrasis sutarties laisvės principas, sutuoktiniams suteikiama teisė sutartimi reguliuoti tarpusavio turtinius santykius. Kaip jau minėta, itin greitai besikeičiant visuomenei, jos vertybėms ir požiūriui į šeimą bei šeimos santykius, įstatymų leidėjas privalėjo į visa tai sureaguoti, bent minimaliai tam tikrus santykius sureguliuoti. Didesnę teisinio reglamentavimo apimtį lėmė tiek pati turtinių santykių esmė, tiek didesnio šios srities teisinio apibrėžtumo poreikis, siekiant užtikrinti pačių sutuoktinių ir trečiųjų asmenų teisėtus interesus. Kadangi šeima atlieka ir ekonominę funkciją, pvz., gali turėti šeimos verslą, ūkininko ūkį, valdyti didelius akcijų paketus ir panašiai, išskyla ir detalesnio, išsamesnio reglamentavimo poreikis¹.

Kaip jau minėjau, viena iš Civilinio kodekso naujovių yra ir šeimos turto institutas, atliekantis dvi pagrindines funkcijas – visų pirma padedantis užtikrinti nepilnamečių vaikų interesus, o tuo pačiu, ne mažiau svarbus jis yra ir pačių sutuoktinių atžvilgiu. Prof. habil. dr. P. S. Vitkevičius pažymi, jog galima kalbėti apie šeimos turtą plačiuoju bei siauruoju požiūriais. Kalbant apie kartu gyvenančių tėvų ir vaikų turtą plačiuoju požiūriu, teisės teorijoje jį galima laikyti visos šeimos, kaip jos narių susivienijimo, turtu, nors šeima ir nėra teisės subjektas². Šia prasme šeimos turtą sudaro ir šeimos turtas siauruoju požiūriu, ir turtas,

¹ Mikelėnas, V., et al. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras*. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius, 2002, p. 25.

² VITKEVIČIUS, Pranciškus. *Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai*. Vilnius, 2006, p. 69.

kurio teisinis režimas nustatytas įstatymų arba sutarties, t.y. visas turtas, kuris vienam arba abiem sutuoktiniams priklauso asmeninės, bendrosios jungtinės, bendrosios dalinės nuosavybės teisėmis, naudojamas ir bendriems visos šeimos poreikiams tenkinti ir tik asmeniniais atskirų šeimos narių interesais. Įstatyme šeimos turtas traktuojamas siauruoju požiūriu, tai tik būtiniausi daiktai, reikalingi visos šeimos būtiniausiems poreikiams tenkinti, tai tik nedidelė dalis šeimai galinčių priklausyti materialijų daiktų. Manoma, jog šeimos turtu šie daiktai pavadinti todėl, kad turi būti naudojami tik bendriems šeimos poreikiams tenkinti³. Šeimos turto institutas siauruoju požiūriu ir bus nagrinėjamas šiame darbe.

Senajame Santuokos ir šeimos kodekse šeimos turto teisinį režimą numatė tik įstatymas, pasirinkimo laisvės nebuvo palikta – neegzistavo vedybų sutarties institutas, buvo kalbama tik apie įstatymu sureguliuotą bendrąją jungtinę bei asmeninę sutuoktinių nuosavybę, kurių reguliavimas taipogi skyrėsi nuo šiandieninių normų.

Naujajame kodekse šiuo atveju yra keletas svarbių naujovių. Civilinio kodekso trečiosios knygos trečiojoje dalyje sutuoktinių turtas skirstomas į šeimos turtą, kurio teisinis režimas yra nustatomas įstatymo, bei sutuoktinių turtą, kurio teisinis režimas nustatytas pagal sutartį. Civilinio kodekso normos išskiria dvi sutuoktinių turto teisinio režimo rūšis – tai įstatymo bei pagal sutartį (vedybinę ar ikivedybinę) nustatytas turto teisinis režimas. Šeimos turto prie atskiros sutuoktinių turto teisinio režimo rūšies įstatymų leidėjas nepriskiria, galima teigti, jog tai specifinis sutuoktinių turto teisinis režimas. Šeimos turto institutą reglamentuojančios normos pateikiamos prie bendrųjų sutuoktinių turto teisinio režimo nuostatų. Palyginti su kitu sutuoktinių turtu, šios imperatyvios normos šeimos turto teisinį režimą reglamentuoja griežčiau⁴. Reikia pastebėti, jog teisės normų, reglamentuojančių šiuos santykius yra nedaug. Šeimos turto institutas reglamentuojamas trečiosios Civilinio kodekso knygos VI skyriuje, šeimos turtui skiriami tik trys straipsniai, t.y. 3.84, 3.85 bei 3.86 straipsniai, kuriuose šeimos turto teisiniai santykiai reglamentuojami tiesiogiai. Kalbant apie šeimos turtą, būtina kartu analizuoti ir Civilinio kodekso 3.35 bei 3.36 straipsnius, reglamentuojančius tuos pačius santykius.

Civilinio kodekso 3.84 straipsnyje pateikiama šeimos turto samprata. Šeimos turtas yra šis turtas, nuosavybės teise priklausantis vienam arba abiem sutuoktiniams: šeimos gyvenamoji patalpa, kilnojami daiktai, skirti šeimos namų ūkio poreikiams tenkinti, įskaitant baldus. Šeimos turtu taip pat pripažįstama teisė naudotis gyvenamąja patalpa. Neatsižvelgiant į tai,

³ VITKEVIČIUS, išnaša 2, p. 69.

⁴ *Ibid.*, p. 71.

kurio sutuoktinio nuosavybė iki santuokos sudarymo buvo ar po jos sudarymo yra šis turtas, jis pripažįstamas šeimos turtu⁵. Tai reiškia, jog šeimos turtas nėra alternatyvi asmeninės ar bendrosios nuosavybės forma, specifinis šeimos turto teisinis režimas gali būti taikomas tiek asmeninės, tiek bendrosios (bendrosios jungtinės, bendrosios dalinės) nuosavybės teise priklausančiam sutuoktinių turtui⁶. Civiliniame kodekse taip pat įtvirtinama, jog šeimos turtas turi būti naudojamas tik bendriems šeimos poreikiams tenkinti. Kaip pažymi prof. habil. dr. P. S. Vitkevičius, kitas sutuoktinių turtas, naudojamas ne vien tik šeimos, bet ir atskirų šeimos narių interesams patenkinti ir paprastai nėra toks svarbus visai šeimai. Tais atvejais, kai šio Civiliniame kodekse įtvirtinto reikalavimo nesilaikoma, t.y. šeimos turtas naudojamas ne šeimos interesais, ne bendriems šeimos poreikiams tenkinti, pažeidėjo veiksmai gali būti ginčijami, o atitinkami sandoriai pripažįstami negaliojančiais. Apie tai detaliau bus kalbama tolesnėje šio darbo dalyje, skirtoje disponavimo šeimos turtu analizei.

Aukščiau išvardintas turtas, priskiriamas prie šeimos turto, šį specifinį teisinį statusą įgyja nuo santuokos įregistravimo dienos, tačiau sutuoktiniai šį faktą prieš sąžiningus trečiuosius asmenis gali panaudoti tik tuomet, jei nekilnojamas daiktas yra įregistruotas viešame registre kaip šeimos turtas. Problemos, kylančios tais atvejais, kai nekilnojamas daiktas (šeimos gyvenamoji patalpa) neįregistruojamas viešame žemės ir kito nekilnojamo turto registre kaip šeimos turtas, bus aptariamoms tolesniame šio darbo skyriuje. Turtiniams sutuoktinių tarpusavio santykiams šeimos turto teisinis režimas galioja iki tol, kol santuoka baigiasi, pripažįstama negaliojančia arba teismas patvirtina separaciją. Labai svarbu tai, jog tais atvejais, kai santuoka nutraukiama ar baigiasi vienu iš aukščiau paminėtų būdų, šeimos turto teisinis režimas, tais atvejais kai šeima turi nepilnamečių vaikų, baigiasi sutuoktinių atžvilgiu, tačiau nepilnamečiams vaikams lieka galioti, iki tol kol jie sulauks pilnametystės. Civilinio kodekso komentare pažymima, jog ta pati taisyklė taikytina ir tais atvejais, kai nepilnametis gyvena tik su vienu iš tėvų, pvz., kai vaikas gyvena su vieniša motina.

Teigiama, jog šeimos turto teisinis režimas netaikomas sugyventinių bendrai įgytam ir naudojamam turtui, bendram turtui asmenų, kurie kartu gyvena neįregistravę partnerystės. Asmenų, įstatymų nustatyta tvarka įregistravusių partnerystę, teisės saugomos taikant specialias normas, ribojančias teisę disponuoti bendrai naudojamu turtu⁷. Kaip praktikoje

⁵ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. Saulužė, 2005, p. 106.

⁶ MIKELĖNAS, išnaša 1, p. 174.

⁷ *Ibid*, p. 176.

sprendžiamos šios problemos ir ką Lietuvos Respublikos teismai laiko šeima, taipogi bus aptariama tolesnėse šio darbo dalyse.

Kalbant apie šeimos turto institutą reikia paminėti ir principus, kuriais jis grindžiamas. Šeimos teisei visų pirma aktualūs Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinti principai, svarbūs bendrieji civilinės teisės principai, įtvirtinti Civilinio kodekso 1.2, 1.5 straipsniuose, šeimos santykių teisinis reglamentavimas grindžiamas ir Civilinio kodekso 3.3 straipsnyje nurodytais šeimos teisės principais. Reguluojant sutuoktinių turto teisinį režimą, tame tarpe ir šeimos turtą, vienas svarbiausių principų yra prioritetingas vaikų teisių ir teisėtų interesų gynyba, ne mažiau svarbūs, manau, yra tokie principai kaip sutuoktinių lygiateisiškumas, sutarties laisvės, nesikišimo į privačius santykius, teisinio apibrėžtumo, proporcingumo ir teisėtų lūkesčių, neleistinumo piktnaudžiauti teise ir visokeriopos civilinių teisių teisminės gynybos principai, taip pat tai, jog civilines teises gali apriboti tik įstatymai ar įstatymų pagrindu – teismas, jei toks apribojimas būtinas viešajai tvarkai, geros moralės principams, asmenų turtui, jų teisėms ir teisėtiems interesams apsaugoti⁸. Kaip jau buvo minėta, pažymėtina, jog per pagal sutartį nustatyto sutuoktinių turto teisinio režimo institutą, t.y. vedybų sutarties institutą, šeimos teisėje įgyvendinamas bendrasis sutarties laisvės principas. Sutuoktiniai gali pasirinkti, ar jie pageidauja, jog jų turtui būtų taikomas įstatymų nustatytas turto teisinis režimas, ar nori turto teisinį režimą nustatyti savo nuožiūra, t.y. prieš ar po vedybų sudarydami vedybų sutartį. Tuo pačiu, įtvirtindamas šeimos turto institutą naujajame kodekse, įstatymų leidėjas pasirinkimo laisvės šiuo atveju sutuoktiniams nepalieka. Šeimos turto teisinis režimas reglamentuojamas griežčiau nei kiti, taikomi naudojimo, valdymo, disponavimo šeimos turtu, išieškojimo iš šeimos turto ribojimai, sutuoktiniai savo susitarimu negali pakeisti šeimos turto statuso ar sudėties. Galima teigti, jog įstatymų leidėjas apriboja tam tikras sutuoktinių teises, todėl labai svarbu tai, jog tinkamai būtų įgyvendinami Civilinio kodekso 1.2 straipsnyje įtvirtinami bendrieji civilinės teisės principai. Taip pat yra ir su nesikišimo į privačius santykius principu. Sureguliuojant valdymą, naudojimą, disponavimą šeimos turtu į privačius santykius kišamasi, tačiau taip yra todėl, kad šie santykiai nėra grynai privatūs, jie pasižymi viešumu. Pavyzdžiui, iškilus realiai grėsmei vaiko teisėms ir teisėtiems interesams, pateisinamas įsikišimas į šeimos santykius, nes šito reikalauja viešasis interesas. Be abejo, kiekvienu konkrečiu atveju, sprendžiant klausimus, susijusius su šeimos turto institutu, būtina vadovautis ir bendraisiais teisingumo, protingumo, sąžiningumo principais.

⁸ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas, išnaša 5, p. 11.

2.2 Šeimos turto instituto paskirtis ir tikslai

Naujajame Civiliniame kodekse šeimos turto institutas įtvirtinamas siekiant vieno pagrindinio tikslo – apsaugoti nepilnamečių vaikų ir silpnėsiojo (visų pirma ekonominiu požiūriu) sutuoktinio teises ir teisėtus interesus⁹. Kalbant apie prioritetinės nepilnamečių vaikų teisių ir interesų apsaugos principą, būtina paminėti Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją, kurią 1995 metais ratifikavusi Lietuva įsipareigojo užtikrinti, jog imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia yra vaiko interesai (3 str. 1 d.), užtikrinti didžiausią galimybę vaikui gyventi ir sveikai vystytis (6 str. 1 d.), pripažinti kiekvieno vaiko teisę turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fiziniams, protiniams, dvasiniams, doroviniams ir socialiniams vystymuisi (27 str. 1 d.)¹⁰. Be to, 1996 metais buvo priimtas Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, kuriame be kitų su Jungtinių Tautų Organizacijos Vaiko teisių konvencija, kitomis tarptautinės teisės normomis bei principais suderintų nuostatų, įtvirtinama ir tai, jog visur ir visada pirmiausia turi būti atsižvelgiama į teisėtus vaiko interesus (4 str. 1 d.), nustatoma bei vadovaujantis įstatymu saugoma ir ginama vaiko teisė į gyvenamąjį būstą (13 str. 1 d.)¹¹.

Be nepilnamečių vaikų apsaugos ne mažiau svarbi yra ir silpnėsiojo sutuoktinio teisių bei teisėtų interesų apsauga. Sudarę santuoką sutuoktiniai sukuria šeimos santykius kaip bendro gyvenimo pagrindą. Šie santykiai privalo būti grindžiami lojalumu, pagarba vienas kitam. Be to, sutuoktiniai įsipareigoja vienas kitą remti moraliai bei materialiai, atsižvelgiant į galimybes, prisidėti prie bendrų šeimos ar kito sutuoktinio poreikių tenkinimo¹².

Manau, jog siekdamas užtikrinti, apsaugoti bei įgyvendinti aukščiau išvardintas konvencijose, tarptautinėse sutartyse, įstatymuose įtvirtintas vaikų bei sutuoktinių teises, įstatymų leidėjas įveda naują šeimos turto institutą. Civiliniame kodekse įtvirtinama nuostata, jog šeimos turtas turi būti naudojamas tik bendriems šeimos poreikiams tenkinti, būtent ši norma ir padeda siekti minėto tikslo - apsaugoti nepilnamečių vaikų ir silpnėsiojo sutuoktinio teises ir teisėtus interesus, daiktai prie šeimos turto priskiriami būtent į jį atsižvelgiant. Šeimos gyvenamoji patalpa, o taip pat ir kitas turtas, pripažintas šeimos turtu

⁹ MIKELĖNAS, išnaša 1, p. 174.

¹⁰ 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501).

¹¹ Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-807).

¹² Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas, išnaša 5, p. 93.

yra būtina šeimos gyvavimo materialioji prielaida, tik esant deramoms šeimos gyvenimo sąlygoms įmanoma užtikrinti tinkamą nepilnamečių vaikų raidą, jų sveikatą ir auklėjimą¹³. Mano nuomone, šeimos turto instituto tikslas apsaugoti silpnesnįjį ekonominiu požiūriu sutuoktinį taip pat yra labai svarbus, kadangi tai yra viena iš priemonių silpnesniajam sutuoktiniui apginti tais atvejais, kai yra pažeidžiamos esminės lojalumo, pagarbos, visokeriopos paramos pareigos šeimoje. Reikia pažymėti ir tai, jog šeimos turtas nereguliuoja nuosavybės, o atlieka apsauginę funkciją.

2.3 Šeimos turto sudėtis

Civilinio kodekso 3.84 straipsnio 2-oje bei 3-ioje dalyse įtvirtinama šeimos turto sudėtis.

Šeimos turtą sudaro:

- 1) šeimos gyvenamoji patalpa;
- 2) kilnojamieji daiktai, skirti šeimos namų ūkio poreikiams tenkinti, įskaitant baldus.

Šis turtas nuosavybės teise priklauso vienam arba abiem sutuoktiniams. Tais atvejais, kai šeimos gyvenamoji patalpa nėra vienam sutuoktiniui nuosavybės teise nepriklauso, o yra nuomojama ar naudojama kitais pagrindais, šeimos turtu pripažįstama teisė naudotis šeimos gyvenamąją patalpą.

Atsižvelgdamas į šeimos turto institutui keliamus tikslus, kaip jau minėjau, įstatymų leidėjas priskiria prie šios kategorijos tokį turtą, kuris laikomas būtina materialiaja šeimos gyvavimo prielaida¹⁴. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog šeimos gyvenamoji patalpa bei kilnojamieji daiktai šeimos turto teisinį statusą gali įgyti tik tokiu atveju, jei jie nuosavybės teise priklauso vienam arba abiem sutuoktiniams. Nuomojami ar kitokiu pagrindu naudojami kilnojami ir nekilnojami daiktai šeimos turto teisinio statuso neįgyja. Šeimos turtu tokiu atveju pripažįstama turtinė teisė naudotis šeimos gyvenamąją patalpą (tokia kaip nuomos, panaudos, uzufrukto ar panašiai), o ne pats butas, namas ar kita gyvenamoji patalpa.

Kiekvieną iš šeimos turtą sudarančių daiktų rūšių būtina detaliau atskirai aptarti.

¹³ MIKELĖNAS, išnaša 1, p. 80.

¹⁴ *Ibid*, p. 174.

2.3.1 Šeimos gyvenamoji patalpa kaip šeimos turtas

Kalbant apie šeimos gyvenamąją patalpą, pagrindinį šeimos turto objektą ir labai svarbų šeimos gyvenimo materialinį pagrindą, reikia pažymėti, jog ja laikoma tokia patalpa, kurioje šeima faktiškai gyvena¹⁵. Tai gali būti namas, jo dalis, butas, sodo namelis, gyvenamasis vagonėlis ir panašiai. Būtina atkreipti dėmesį ir į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimą, kuriame teigiama, jog kilnojamieji daiktai (nors ir turintys gyvenamosios patalpos požymių), laikini statiniai, statinių priklausiniai, garažai, pagalbiniai pastatai, žemės sklypai ir panašiai, šeimos turtu, t.y. šeimos gyvenamąją patalpą nepripažįstami. Išnagrinėjus su šiuo klausimu susijusias teismų nutartis, manau, jog dažniausiai teismai, būtent, vadovaudamiesi tokiu principu, nustato, kas konkrečioje situacijoje yra šeimos gyvenamoji patalpa ir aukščiau išvardintų pastatų, statinių šeimos turtu nepripažįsta. Kaip pavyzdį galima paminėti Šiaulių miesto apylinkės teismo 2008 m. vasario 19 d. nutartį. Pareiškėjai prašė išduoti teismo leidimą parduoti paveldėtą žemės sklypo dalį bei gyvenamojo namo su priklausiniais dalį. Teismas nustatė, jog šeima su nepilnamečiais vaikais gyvena kitoje patalpoje, todėl pažymėjo, jog leidimas namui parduoti nereikalingas bei pabrėžė, jog žemės sklypui ir gyvenamojo namo priklausiniams šeimos turto teisinis režimas netaikomas, jie nelaikytini šeimos turtu¹⁶.

Svarbu tai, jog gyvenamosios patalpos sąvoka yra faktinė, o ne teisinė. Tačiau tais atvejais, kai šeima turi tik vieną gyvenamąją patalpą, ji pripažįstama šeimos turtu, neatsižvelgiant į jos faktinį statusą. Tuomet, kai šeima turi dvi ar daugiau gyvenamųjų patalpų, šeimos gyvenamąją patalpą – šeimos turtu – pripažįstama tik viena iš jų, t.y. ta, kurioje šeima faktiškai gyvena. Taigi tokiais atvejais, kai, pavyzdžiui, šeima turi du butus, butas, kuriame šeima gyvena bus pripažįstamas šeimos turtu, o antrasis, kuris yra, pavyzdžiui, nuomojamas, šeimos turtu nepripažįstamas. Tokiais atvejais, kai šeima turi ir butą (namą) ir sodo namelį, o nuolat faktiškai gyvena sodo namelyje, šeimos turtu bus pripažįstamas butas (namas), kadangi jis yra pritaikytas nuolatiniam gyvenimui. O tuomet, kai šeima turi tik sodo namelį ir jame gyvena, jis ir bus pripažįstamas šeimos gyvenamąją patalpą. Kiekvienu konkrečiu atveju, kilus ginčui dėl to, ką pripažinti šeimos gyvenamąją patalpą, turi būti vertinama ir

¹⁵ VITKEVIČIUS, Pranciškus. Šeimos turto teisinis režimas ir teisinė šeimos turto apsauga. *Justitia*, 2004, Nr. 4, p. 30.

¹⁶ Šiaulių miesto apylinkės teismo 2008 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1325-797/2008, kat. 113.2; 128.20.

sprendžiama atskirai, išsiaiškinama kur šeima nuolatos gyvena (kilus neaiškumams šiuo atveju reikia vadovautis Civilinio kodekso 2.16-2.17 straipsnių nuostatomis dėl fizinio asmens gyvenamosios vietos ir gyvenamosios vietos nustatymo kriterijų), įvertinti patalpos pritaikymą nuolat gyventi, priimant sprendimą visuomet be išlygų turi būti vadovaujama sutuoktinių nepilnamečių vaikų interesais¹⁷. Reikia paminėti Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2005 m. kovo 14 d. bei 2006 m. kovo 29 d. nutartis, kuriose Teismas kalba apie šeimos turtą. Pirmojoje nutartyje pažymima, jog, aiškinant Civilinio kodekso 3.84 straipsnio 2-oje dalyje pavartotą sąvoką „gyvenamoji patalpa“, ji vertintina ne kaip teisinė, bet kaip faktinė, apimanti visas patalpas pritaikytas gyventi¹⁸. 2006-ųjų metų nutartyje Lietuvos Aukščiausiasis teismas laikosi tokios pačios nuomonės, sutinka su Lietuvos Apeliaciniu teismu ir pažymi, jog tam, kad gyvenamoji patalpa būtų pripažįstama šeimos turtu, ji turi atitikti du reikalavimus: nuosavybės teise priklausyti vienam ar abiem sutuoktiniams bei būti šeimos gyvenamąja patalpa. Teismas teigia, jog šeimos gyvenamąja patalpa reikia laikyti tokią patalpą, kurioje šeima ištikrųjų gyvena. Šioje konkrečioje byloje buvo nustatyta, jog sutuoktiniai (ieškovė bei atsakovas) niekada negyveno ginčijamame bute, todėl šis butas negali būti laikomas šeimos gyvenamąja patalpa ir atitinkamai pripažįstamas šeimos turtu. Lietuvos Aukščiausiasis teismas pažymi, jog būtent tokią praktiką teismas formuoja – šeimos gyvenamąja patalpa gali būti pripažinta tik tokia patalpa, kuria šeima faktiškai naudojasi kaip savo būstu¹⁹.

Šeimos gyvenamoji patalpa viešame registre turėtų būti įregistruojama kaip šeimos turtas, tačiau nepriklausomai nuo to ar ji įregistruota kaip šeimos turtas ar ne, gyvenamoji patalpa pripažįstama šeimos turtu. Tais atvejais, kai gyvenamoji patalpa įregistruota viešame registre kaip šeimos turtas, o šeima faktiškai gyvena kitoje patalpoje, toji kita patalpa ir bus pripažįstama šeimos turtu net jei ji ir neįregistruota. Taigi, siekiant nekomplikuoti situacijos, šeimos gyvenamosios patalpos faktinis statusas turėtų atitikti juridinį statusą. Apie problemas, kylančias tais atvejais, kai šeimos patalpa, kaip tokia, iš viso nėra įregistruojama viešame registre, arba, pasikeitus jos statusui, apie tai registruui nėra pranešama, bus kalbama tolesnėje šio darbo dalyje.

¹⁷MIKELĖNAS, išnaša 1, p.175.

¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje *G. K. v. AB „Sampo bankas“*, *L. K.*, Nr. 3 K – 3-90/2005, kat. 75.6.1; 21.4.1.1; 21.4.2.6.

¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje *N. K. v. F. K., V. K.*, Nr. 3K-3-232/2006, kat. 75.6.1 (S).

2.3.2 Kilnojamieji daiktai kaip šeimos turtas

Civiliniame kodekse prie šeimos turto priskiriami ir kilnojamieji daiktai. Kilnojamieji daiktai kaip šeimos turtas įtvirtinami kodekso 3.84 straipsnio 2-oje dalyje, o plačiau paaiškinama kodekso 3.35 straipsnio 2 – oje dalyje kur teigiama, jog kilnojamaisiais daiktais, naudojamais šeimos namų ūkyje, pripažįstami namų apyvokos daiktai, baldai, išskyrus meno kūrinius, kolekcijas ir namų bibliotekas. Civilinio kodekso komentare detaliau aptariami daiktai, kurie gali būti priskiriami prie šeimos turto, tai, pavyzdžiui, gali būti baldai, stalo įrankiai, patalynė, šaldytuvas, dulkių siurblys, televizorius, skalbimo mašina, kita buities technika. Čia pateikiamas sąrašas nėra baigtinis, prie šeimos turto gali būti priskiriami ir kiti kilnojamieji daiktai, naudojami šeimos buityje. Kaip ir šeimos gyvenamosios patalpos atveju, nesvarbu kieno nuosavybė – vieno ar abiejų sutuoktinių – šie daiktai yra, tai neįtakoja jų įtraukimo į šeimos turto sudėtį²⁰.

Daiktais, naudojamais šeimos namų ūkyje, nepripažįstami automobilis, kitos transporto priemonės, meno kūriniai, įvairios kolekcijos, namų bibliotekos, ginklai, poilsiui ar rekreacijai skirti daiktai, tokie kaip kateris, burlaivis, prabangos dalykai, tokie kaip papuošalai, šiais daiktais naudojamosi bei jais disponuoja vadovaujantis bendrosiomis Civilinio kodekso taisyklėmis²¹. Prof. habil. dr. P. S. Vitkevičius šiuo teiginiu suabejoja, jo nuomone, aukščiau išvardinti daiktai gali būti skirti visiems šeimos nariams (t.y. ir vaikams) bei gali būti pripažįstami šeimos turtu.

Tai, ar įstatyme numatytos išimtys, t.y. kilnojamieji daiktai, kurie šeimos turtu nepripažįstami yra geriausias, optimaliausias šeimos turto sudėties klausimo reglamentavimo variantas, galima kvestionuoti. Pavyzdžiui, Kanados Kvebeko provincijos Civilinis kodeksas nedaro išimties transporto priemonėms, meno kūriniams. Galbūt nereikėtų numatyti kažkokių išimčių iš kilnojamųjų (namų apyvokos) daiktų, priskirtinų šeimos turtui. Tačiau kaip jau minėjau, daiktų, priskirtinų prie namų apyvokos daiktų sąrašas, pateikiamas įstatymo leidėjo, nėra baigtinis ir kiekvienu konkrečiu atveju turi būti sprendžiama kokie konkretūs daiktai turėtų būti priskiriami prie šeimos turto. Kokie daiktai naudojami šeimos ūkyje yra fakto klausimas, sprendžiant šį klausimą turi būti atsižvelgiama į faktines šeimos gyvenimo aplinkybes, turtinę padėtį, gyvenamąją vietą (t.y. miestas ar kaimas), įpročius, daiktų

²⁰ MIKELĖNAS, išnaša 1, p. 78.

²¹ *Ibid.*

naudojimo specifika, ir, kaip teigiama Civilinio kodekso komentare, tais atvejais kai atokiau gyvenanti šeima automobilį naudoja kaip vienintelę susisiekimo priemonę ar veža juo į mokyklą vaikus, automobilis gali būti pripažįstamas namų ūkyje naudojamu daiktu²². Taip pat turėtų būti vertinama ir vienintelė karvė ar kitas šeimos turimas gyvulys, kurį šeima naudoja visos šeimos poreikiams tenkinti²³. Reikia atkreipti dėmesį ir į tai, jog, bėgant laikui, keičiasi ir šeimos namų ūkio poreikių samprata, šeimos naudojamų daiktų sudėtis, todėl reikia sutikti su prof. habil. dr. P. S. Vitkevičiaus teiginiu, jog šiais laikais prie kilnojamųjų šeimos daiktų reikėtų priskirti ir kompiuterį, dviratį, lengvąjį automobilį, kurie dažnoje šeimoje naudojami visos šeimos poreikiams tenkinti. Taigi, sprendžiant kilnojamųjų daiktų priskyrimo prie šeimos turto klausimą, kiekvienu konkrečiu atveju svarbu įvertinti visas reikšmės turinčias aplinkybes.

2.3.3 Turtinės teisės kaip šeimos turtas

Taigi be nekilnojamųjų daiktų – šeimos gyvenamosios patalpos, bei kilnojamųjų daiktų – šeimos naudojami namų apyvokos daiktai, baldai, prie šeimos turto įstatymų leidėjas priskiria ir teisę naudotis šeimos gyvenamąja patalpa. Tokia teisė gali atsirasti iš prievolių teisės – nuomos ar panaudos pagrindais, taip pat daiktinės teisės, pavyzdžiui, uzufrukto, pagrindu²⁴. Tai yra tie atvejai, kai šeima gyvena patalpoje, kuri nuosavybės teise nepriklauso nė vienam iš sutuoktinių. Taigi turtinė teisė naudotis gyvenamąja patalpa *ex officio*, t.y. pagal įstatymą, yra šeimos turtas²⁵.

Kaip ir sutuoktiniams nuosavybės teise priklausančios gyvenamosios patalpos atveju, svarbu yra tai, kur šeima faktiškai gyvena. Galimi atvejai, kuomet sutuoktiniai su nepilnamečiais vaikais nuosavybės teise turimoje gyvenamojoje patalpoje negyvena, o nuomojasi kitą gyvenamąją patalpą. Kaip pavyzdį galima pateikti Šiaulių apylinkės teismo 2008 m. vasario 19 d. nutartį. Teismas pareiškėjams leido parduoti jiems nuosavybės teise priklausančią namo dalį, kadangi nustatė, jog pareiškėjai su nepilnamečiais vaikais gyvena gyvenamajame name,

²² VITKEVIČIUS, išnaša 2, p. 75.

²³ MIKELĖNAS, išnaša 1, p. 79.

²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gegužės 24 d. nutartis civilinėje byloje A. D. v. G. D., R. D., Nr. 3K-3-225/2006, kat. 75.6.1; 32.2 (S).

²⁵ MIKELĖNAS, išnaša 1, p. 80.

kurio dalį pareiškėjai nuomoja²⁶. Taigi konkrečioje situacijoje teismas nusprendė, jog nuosavybės teise priklausanti namo dalis gali būti parduota, teismo leidimo šiuo atveju nereikia, kadangi ji į šeimos turto sudėtį neįeina, šeimos turtas šiuo atveju yra nuomos teisė į kitą gyvenamąją patalpą. Galima daryti išvadą, jog nuosavybės teise sutuoktiniams priklausanti bei nuomos (panaudos, uzufukto ar kita) teise naudojama gyvenamoji patalpa yra lygiavertės, tai yra svarbus čia yra faktinis patalpos statusas, kokiu pagrindu šeima ją naudoja nėra taip svarbu. Kaip ir valdymo, naudojimo bei disponavimo šeimos turtui priskirtais kilnojamais bei nekilnojamais daiktais atvejais, taip ir turtinių teisių atveju taikomi tam tikri apribojimai, kurie bus aptariami šio darbo dalyje, analizuojančioje disponavimą šeimos turtui priskirtiniais daiktais bei teisėmis. Taip pat bus aptariama, kokie reikalavimai yra keliami nekilnojamųjų daiktų, turtinių teisių, sudarančių šeimos turtą registravimui.

2.4 Šeimos samprata teorijoje bei teismų praktikoje

Prieš pradėdant kalbėti apie šeimos turto valdymą, disponavimą juo, teisių į jį suvaržymą, būtina aptarti šeimos sampratą. Šeimos samprata laikui bėgant keitėsi ir vis tebesikeičia. Trumpai šeimą galima apibūdinti kaip specifinį fizinių asmenų susivienijimą. Vieningos šeimos sampratos atsisakyta ir, kaip teigia prof. habil. dr. P. S. Vitkevičius, atsisakymas šeimos apibrėžimo nieko kito nedavė, tik daugybę skirtingų šeimos ir jos narių sampratų šeimos, socialinės apsaugos, paveldėjimo teisėje bei gyvenamosios patalpos nuomos santykių srityje²⁷. Kaip jau buvo minėta, šeimos turto teisinis režimas atsiranda tik sudarius santuoką. Nors Civiliniame kodekse šeimos samprata tiesiogiai nepateikiama, galima daryti išvadą, jog šeima suprantama tik kaip nustatyta tvarka susituokę asmenys. Manau, jog į šeimos sampratą šiuo atveju įeina ir sutuoktinių nepilnamečiai vaikai. Kaip teigia Civilinio kodekso komentatorius, specifinis šeimos turto teisinis režimas netaikomas sugyventinių bendrai įgytam ir naudojamam turtui, bendram turtui asmenų, kurie kartu gyvena neįregistravę partnerystės. Kiek kitokios, specialios taisyklės taikomos asmenų, įstatymų nustatyta tvarka įregistravusių partnerystę, turtui, jų teisės saugomos taikant specialias normas, ribojančias teisę disponuoti bendrai naudojamu turtu, Civilinio kodekso 3.231 straipsnyje kalbama ir

²⁶ Šiaulių miesto apylinkės teismo 2008 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1325-797/2008, kat. 113.2; 128.20.

²⁷ VITKEVIČIUS, išnaša 2, p. 54.

apie specialų sugyventinių bendrai naudojamo turto teisinį režimą²⁸. Šis sugyventinių bendrai naudojamo turto teisinis režimas labai panašus į šeimos turto teisinį režimą, abiem taikomi panašūs valdymo, disponavimo juo apribojimai, tačiau yra ir skirtumų – šeimos turtas reglamentuojamas griežčiau, kalbėdamas apie asmenų, įregistravusių partnerystę turta, įstatymų leidėjas tik užsimena, jog turi būti atsižvelgiama į vaikų interesus, jų interesų apsaugai atskiro Civilinio kodekso straipsnio ar jo dalies nėra skiriama, nereikalaujama ir teismo leidimo, norint perleisti šeimos gyvenamąją patalpą ar kitaip suvaržyti teises į ją.

Taigi, įstatymų leidėjas, kalbėdamas apie šeimos turta, šeimą supranta tik kaip susituokusius asmenis bei jų nepilnamečius vaikus. Tuo tarpu teismai šį klausimą sprendžia kiek kitaip. Stabilias sugyventinių šeimas jie laiko šeimomis, o gyvenamąsias jų patalpas – šeimos turtu²⁹. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto 1-asis apylinkės teismas 2002 m. spalio 14 d. priėmė nutartį, pagal sugyventinių D. G. ir G. M., su kuriais gyveno nepilnametis vaikas, prašymą ir jiems išdavė leidimą bendrosios dalinės nuosavybės teise priklausantį blogos būklės butą parduoti, kad galėtų nusipirkti geresnį. Šiuo atveju kalbama apie sugyventinių, neįregistravusių partnerystės, šeimą. Teismas, patenkindamas pareiškėjų prašymą, tarp kitų motyvų nurodė ir tai, jog buto pardavimas susijęs su pareiškėjų šeimos poreikiais, jie ketina gerinti buto sąlygas, įsigyti didesnio ploto gyvenamąją patalpą, tai atitinka šeimos, taip pat pareiškėjų vaiko interesus³⁰. Ši nutartis paskelbiama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimu patvirtintoje teismų praktikos apibendrinamojoje apžvalgoje, todėl galima teigti, jog tokios pozicijos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Taigi teismo pozicija šiuo atveju skiriasi nuo įstatymo leidėjo įtvirtintų teiginių.

Manau, jog toks įstatymų leidėjo bei teismo nuomonių išsiskyrimas yra vienas iš probleminių aspektų. Iš vienos pusės galima teigti, jog teismas eina teisinga linkme, prioritetą teikdamas nepilnamečių vaikų teisių ir interesų apsaugai. Tačiau, iš kitos pusės, gali būti ir nepageidaujamų padarinių. Gali kilti klausimas, ar stabilios sugyventinių šeimos susituokusiems asmenims prilyginamos tik taikant normas dėl teismo leidimo išdavimo, norint disponuoti šeimos turtu esant nepilnamečių vaikų, ar ir visais kitais su šeimos turtu susijusiais klausimais. Galbūt, pavyzdžiui, iš vienam sugyventiniui asmeninės nuosavybės teise priklausančio būsto, kuriame nesusituokę asmenys gyvena, negali būti išieškoma pagal kreditorių reikalavimus, taikant Civilinio kodekso 3.85 straipsnio 3 dalies nuostatas? Tačiau

²⁸ MIKELĖNAS, išnaša 1, p. 176.

²⁹ VITKEVIČIUS, išnaša 15, p. 31.

³⁰ Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo 2002 m. spalio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. S-1775-06/2002.

vėl gi to nėra tiesiogiai numatyta įstatyme. Taigi susidaro gana dviprasmiška situacija. Ją, manau, reikėtų spręsti, galbūt, tiksliau apibrėžiant šeimą įstatyme arba konkrečiau nurodant kam būtent yra taikomos šeimos turtą reglamentuojančios normos ir tuo vadovaujantis turėtų būti formuojama praktika.

Panašiai įstatymų leidėjo bei teismų nuomonė išsiskiria ir vaikų klausimu. Disponavimui šeimos turtu, teisių į jį suvaržymui yra keliami griežtesni reikalavimai tais atvejais kai šeima turi vaikų. Civilinio kodekso komentare teigiama, jog, taikant Civilinio kodekso 3.85 straipsnį, nepilnamečiai vaikai suprantami kaip bendri abiejų sutuoktinių vaikai. Tačiau šio teiginio teisingumu suabejoja prof. habil. dr. P. S. Vitkevičius. Jo manymu, iš Civilinio kodekso 3.85 straipsnio 2 dalies sakinio “Jei sutuoktiniai turi nepilnamečių vaikų, nekilnojamo daikto [...] sandoriams sudaryti būtinas teismo leidimas“ negalima daryti išvados, jog vaikai turi būti bendri abiejų sutuoktinių, niekur kitur Civiliniame kodekse apie tai taip pat neužsimenama. Vaikai šiuo atveju gali būti bendri, vieno iš sutuoktinių arba suvestiniai. Jei teismas vadovautųsi Civilinio kodekso komentatoriaus išvada ir atsisakytų spręsti klausimą dėl leidimo išdavimo tuo atveju kai vaikai nėra bendri abiejų sutuoktinių, galima būtų išvelgti vaikų skirstymą į santuokinius ir nesantuokinius, o tai, kaip teigia prof. habil. dr. P. S. Vitkevičius, jog pastariesiems, kaip būdavo anksčiau, būtų suteikiama mažiau teisių, akivaizdžiai prieštarautų Visuotinei žmogaus teisių deklaracijai³¹. Konkrečiai pažeidžiamas būtų deklaracijos 25-tas straipsnis, kur teigiama, jog visi vaikai, santuokiniai ir nesantuokiniai, turi naudotis vienoda socialine apsauga³².

Šiuo atveju Civilinio kodekso komentatoriaus ir teismų nuomonės taip pat išsiskiria, kadangi teismai, ne tik stabilias sugyventinių šeimas laiko šeimomis, bet ir nesvarsto, ar vaikas yra abiejų sutuoktinių, ar vieno iš jų³³. Visais atvejais vienodai taikomos Civilinio kodekso normos. Pavyzdžiui, į Vilniaus miesto 1-mąjį apylinkės teismą kreipėsi pareiškėja K. J., prašydama leidimo įkeisti butą, užtikrinant paskolos, gautos šiam butui pirkti, grąžinimą. Pareiškėja nurodė, jog gyvena su sugyventiniu, duomenų apie santuoką, ištuoką ar vaiko tėvystę nepateikė, nurodė, jog, pirkdama būstą, gerina savo nepilnamečio vaiko gyvenimo

³¹ VITKEVIČIUS, išnaša 15, p. 31.

³² 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2497).

³³ VITKEVIČIUS, išnaša 15, p. 31.

sąlygas, pateikė tai patvirtinančius įrodymus. Teismas šiuo atveju pareiškėjos prašymą patenkino ir neatsižvelgė į tai, jog vaikas galbūt nėra abiejų sugyventinių³⁴.

Šiuo atveju, manau, teismai vaikų sampratą traktuodami kiek kitaip nei tai daroma įstatyme, formuoja teigiamą praktiką. Nėra diskriminuojami vaikai, gimę ne santuokoje, vienareikšmiškai vadovaujamosi vaikų teisių bei interesų gynbos bei apsaugos principu, o ir neaiškumo kam ir kada taikomos konkrečios normos toks vaikų sąvokos interpretavimas nesukelia.

³⁴ Lietuvos Respublikos teismų praktikos, nagrinėjant bylas dėl teismo leidimų išdavimo pagal Civilinio proceso kodekso XXXIX skyriaus taisykles, apibendrinimo apžvalga, patvirtinta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimu Nr. 41. (Teismų praktika, 2003, Nr. 19, p. 185).

2.5 Disponavimas šeimos turtu

Disponavimas šeimos turtu yra vienas aktualesnių klausimų, susijusių su šeimos turto institutu, kadangi, kaip jau minėjau, šeimos turto institutas atlieka apsauginę funkciją, o turtas, priskiriamas šeimos turtui, sudaro materialųjį šeimos egzistavimo pagrindą. Kalbant apie šeimos turta, kalbama apie daiktus, būtinus normaliam šeimos gyvavimui. Kaip pažymi Lietuvos Aukščiausiasis teismas, šeimos turto teisinio režimo esmė yra ta, jog toks turtas gali būti naudojamas, valdomas ir juo disponuojama, atsižvelgiant į šeimos santykius reglamentuojančiose teisės normose nustatytus ypatumus ir apribojimus³⁵. Būtent dėl šio instituto svarbos, daiktai, kurie priskiriami šeimos turtui, turi būti naudojami laikantis tam tikrų reikalavimų. Vienas iš tokių reikalavimų yra šeimos turto naudojimas tik bendriems šeimos poreikiams tenkinti, jis jau buvo aptartas ankstesnėse šio darbo dalyse. Ne mažiau svarbūs reikalavimai nustatomi ir kitose Civilinio kodekso normose, šeimos turto naudojimui, valdymui bei disponavimui juo reglamentuoti skiriamas Civilinio kodekso 3.85 straipsnis, specialios taisyklės numatytos ir kodekso 3.35, 3.36 straipsniuose. Galima išskirti tokias pagrindines šeimos turto valdymo, disponavimo juo, jo naudojimo taisykles:

- sutuoktinis be kito sutuoktinio *sutikimo* neturi teisės perleisti, įkeisti, išnuomoti ar kitokiu būdu suvaržyti teisę į *kilnojamą daiktą*, naudojamą šeimos namų ūkyje (CK 3.35 str. 1d.);
- sutuoktinis, kuris yra *nekilnojamo daikto*, priskirto šeimos turtui, savininkas, gali perleisti nuosavybės teisę į jį, įkeisti ar kitaip suvaržyti teises į jį tik gavęs kito sutuoktinio *rašytinį sutikimą* (CK 3.85 str. 2d., analogiška nuostata įtvirtinama ir 3.36 str. 2 d.);
- jei sutuoktiniai *turi nepilnamečių vaikų, nekilnojamo daikto*, kuris yra šeimos turtas, sandoriams sudaryti *būtiną teismo leidimą* (CK 3.85 str. 2 d.);
- jeigu sutuoktiniai gyvena gyvenamojoje patalpoje *pagal nuomos sutartį*, tai sutuoktinis, sudaręs nuomos sutartį, be kito sutuoktinio *rašytinio sutikimo* neturi teisės nutraukti nuomos sutarties prieš terminą, subnuomoti gyvenamosios patalpos arba perleisti teises pagal nuomos sutartį (CK 3.36 str. 1d.).

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje V. U. v. O. U., Nr. 3K-3-426/2005, kat. 75.6.1; 121.11.

Kiekvieną iš šių Civiliniame kodekse įtvirtintų disponavimo šeimos turtu taisyklių būtina aptarti detaliau.

2.5.1 Kilnojamojo daikto perleidimas, teisių į jį suvaržymas

Kalbant apie kilnojamuosius daiktus, priskirtus šeimos turtui, būtina kartu, sistemiškai analizuoti ir Civilinio kodekso 3.35 bei 3.85 straipsnių nuostatas. Apie konkrečius kilnojamuosius daiktus, priskirtinus prie šeimos turto jau buvo kalbėta ankstesnėje šio darbo dalyje. Daiktai, naudojami namų ūkiui, yra būtina deramo šeimos namų ūkio gyvavimo sąlyga, vienašalis disponavimas namų ūkio daiktais gali kelti grėsmę visos šeimos gyvavimui bei sutuoktinių nepilnamečių vaikų interesams³⁶. Būtent todėl nustatomi tam tikri disponavimo kilnojamaisiais daiktais, teisių į juos suvaržymo ribojimai. Norint perleisti, įkeisti, išnuomoti ar kitaip suvaržyti teisę į kilnojamąjį daiktą, įeinantį į šeimos turtą, būtinas kito sutuoktinio sutikimas. Toks sutikimas būtinas ir tais atvejais, kai daiktu disponuoti nori sutuoktinis, kurio asmenine nuosavybe šis daiktas yra. Įstatyme neparakoma kokia konkrečiai forma šis sutikimas turi būti išreiškiamas, kalbama tik apie bendrą sutikimą. Galima daryti išvadą, jog sutikimas gali būti išreiškiamas žodžiu arba raštu, kadangi, kalbant apie nekilnojamus daiktus, Civiliniame kodekse nurodoma, jog sutikimas turi būti išreikštas būtent raštu. Nekilnojamų daiktų atveju tokio konkretaus nurodymo nėra, todėl pakankamas turėtų būti ir žodžiu išreikštas sutikimas. Problemų neturėtų kilti tais atvejais, kai sutuoktinis savo sutikimą išreiškia raštu, kiek sudėtingiau tuomet, kai sutikimas išreiškiamas žodžiu. Manau galima teigti, jog, kuomet vienas sutuoktinis disponuoja kilnojamaisiais šeimos turtui priskirtiniais daiktais, preziumuojama, jog yra antrojo sutuoktinio žodinis sutikimas.

Civiliniame kodekse numatomi šio reikalavimo pažeidimo teisiniai padariniai. Sutuoktinis, be kurio sutikimo buvo sudarytas toks sandoris, turi teisę reikalauti pripažinti sandorį negaliojančiu, jeigu jis sandorio nepatvirtino po jo sudarymo, išskyrus atvejus, kai sandoris buvo atlygintinis, o trečioji šalis buvo sąžininga (Civilinio kodekso 3.35 str. 3 d.). Taigi sutuoktinis, be kurio sutikimo perleidžiamas, išnuomojamas, įkeičiamas ar kitaip suvaržomos teisės į kilnojamąjį daiktą, įeinantį į šeimos turto sudėtį, tokiais atvejais turi teisę pasirinkti: sandorį patvirtinti, tokiu būdu atsisakant teisės jį nugincyti (šiuo atveju vadovaujamosi bendrosiomis sandoriams taikomomis taisyklėmis, konkrečiai Civilinio kodekso 1.79

³⁶ MIKELĖNAS, išnaša 1, p. 78.

straipsniu) arba reikalauti sandorį pripažinti negaliojančiu, t.y. sandorį nugincyti. Toks sandoris gali būti ginčijamas teisme, vadovaujantis Civilinio kodekso 3.34 straipsnio 2 dalimi. Ieškinys gali būti pareikštas per vienerių metų ieškinio senaties terminą, skaičiuojamą nuo tos dienos, kai sutuoktinis sužinojo ar turėjo sužinoti apie tokį sandorį.

Tačiau numatoma ir viena išimtis, kuomet tokio sandorio nugincyti negalima, tai atvejai kai yra abi šios sąlygos:

- 1) sandoris buvo atlygintinis;
- 2) trečioji šalis buvo sąžininga (t.y. nežinojo ir negalėjo žinoti sudaranti sandorį su sutuoktiniu, neturinčiu kito sutuoktinio leidimo tokiam sandoriui sudaryti).

Ši išimtis nustatyta todėl, kad atlygintinio sandorio atveju preziumuojama, jog, pardavus daiktą, yra gaunamos tam tikros pajamos, kurios bus skirtos šeimos poreikiams tenkinti. Tačiau galimi ir tokie atvejai, kai sutuoktinis, atlygintinai perleidęs daiktą be kito sutuoktinio būtino leidimo, gautų pajamų šeimos poreikiams neskyrė, naudojo jas savo asmeninėms reikmėms. Tuomet sutuoktinis, kurio interesai pažeisti, gali juos ginti kitais Civiliniame kodekse numatytais būdais, pavyzdžiui, reikalauti, kad dalijant turtą, į bendrą turtą įeinanti pirmojo sutuoktinio dalis būtų sumažinta atlygintinai perleisto daikto verte (CK 3.90 str., 3.123 str.), kad sutuoktinis iš savo asmeninių lėšų kompensuotų bendrosios jungtinės nuosavybės sumažėjimą (CK 3.98 str., 3.118 str.)³⁷.

Tais atvejais, kai sandoris buvo neatlygintinis, pavyzdžiui, sutuoktinis be kito sutuoktinio leidimo kilnojamąjį daiktą padovanojo trečiajam asmeniui, sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu, neatsižvelgiant į trečiosios šalies sąžiningumą, daiktas tokiais atvejais turi būti gražinamas šeimai. Taikoma šiuo atveju įstatymo analogija, vadovaujamosi Civilinio kodekso 4.96 straipsnio 3 dalimi, kurioje teigiama, jog tais atvejais, kai daiktas neatlygintinai įgytas iš asmens, kuris neturėjo teisės jo perleisti nuosavybėn, savininkas turi teisę išreikalauti daiktą visais atvejais.

Sandoris gali būti pripažįstamas negaliojančiu ir tais atvejais, kai jis buvo atlygintinis, tačiau buvo pažeista antroji sąlyga – trečioji šalis buvo nesąžininga. Trečiojo asmens sąžiningumas preziumuojamas, tačiau prezumpcija laikoma tikru faktu, kol neįrodyta, jog yra priešingai. Teismas turi išsiaiškinti jos tikrumą³⁸. Pavyzdžiui, teismui nustatius, jog pirkėjas įsigytą daiktą į pardavėjo namus atvažiavo pasiimti pats, buvo akivaizdu, jog daiktai yra būtini šeimai, tačiau perleidžiami ne jos interesais, be kito sutuoktinio sutikimo (pavyzdžiui,

³⁷ MIKELĖNAS, išnaša 1, p. 79.

³⁸ VITKEVIČIUS, išnaša 15, p. 33.

trečiasis asmuo žino, jog sutuoktiniai kartu nebegyvena, daiktą perleidžiantis asmuo kito sutuoktinio sutikimo neklausė ir panašiai) toks sandoris turėtų būti pripažintas negaliojančiu, nes negalima teigti, jog trečiasis asmuo šiuo atveju buvo sąžiningas. Kaip teigiama Šiaulių miesto apylinkės teismo 2007 m. rugsėjo 12 d. sprendime, sandorio, kuriam rašytinis sutuoktinio sutikimas nereikalingas, nuginčijimas teisme galimas tik tuo atveju, jei įrodoma, jog kita sandorio šalis buvo nesąžininga, o nesąžiningumas tokiais atvejais pasireiškia tuo, ar kita šalis žinojo, ar galėjo žinoti sutuoktinį sudarant sandorį be kito sutuoktinio sutikimo³⁹. Pagal analogiją tokiems ieškiniams taip pat taikytinas vienu metų ieškinio senaties terminas, skaičiuojamas nuo tos dienos, kai sutuoktinis sužinojo arba turėjo sužinoti apie tokio sandorio sudarymą.

Įstatyme gana detalai ir aiškiai yra reglamentuojamas disponavimas kilnojamaisiais šeimos turtui priskirtiniais daiktais, teismuose su kilnojamaisiais daiktais susijusių ginčų kyla nedaug. Analizuojant su kilnojamaisiais daiktais susijusias bylas teko pastebėti, jog dažniausiai teismai jas sprendžia vadovaudamiesi ne specialiosiomis šeimos turto institutą reglamentuojančiomis normomis, bet bendrosiomis šeimos teisės normomis, susijusiomis su bendrąją jungtine ar asmenine sutuoktinių nuosavybe. Kaip pavyzdį galima pateikti Šiaulių miesto apylinkės teismo 2007 m. rugsėjo 12 d. sprendimą. Ieškovė R. Š. ieškinio pareiškimu prašė teismą nuginčyti sandorį, kurio metu sutuoktiniams priklausantis automobilis buvo parduotas be jos sutikimo bei prašė taikyti restituciją, automobilį gražinant sutuoktiniams, o pinigus pirkėjui. Teismas nustatė, jog automobilis yra sutuoktinių bendroji jungtinė nuosavybė, ji buvo parduota be kito sutuoktinio sutikimo, trečioji šalis šiuo konkrečiu atveju buvo nesąžininga. Teismas taip pat pažymėjo, jog automobilis buvo naudojamas bendriems sutuoktinių šeimos tikslams. Tačiau, net ir padaręs tokią išvadą, teismas automobilio šeimos turtu nepripažįsta, nesivadovauja normomis, reglamentuojančiomis disponavimą šeimos turtu. Ieškovei sandorio nepatvirtinus ir kitai sandorio šaliai esant nesąžiningai, sandoris buvo pripažintas negaliojančiu vadovaujantis Civilinio kodekso 3.92 bei 3.96 straipsniais⁴⁰. Taigi manyčiau, jog kilnojamųjų daiktų atžvilgiu ganėtinai naujas šeimos turto institutas nėra plačiai naudojamas, teismai visų pirma vadovaujasi bendrosiomis šeimos teisės normomis.

³⁹ Šiaulių miesto apylinkės teismo 2007 m. rugsėjo 12 d. sprendimas civilinėje byloje R. Š. v. S. Š., N. Š., Nr. 2-0681-362/2007, kat. 125.2; 116.1.

⁴⁰ *Ibid.*

2.5.2 Nekilnojamo daikto perleidimas, teisių į jį suvaržymas

Šiek tiek griežtesnes taisykles įstatymų leidėjas numato nekilnojamųjų daiktų atveju. Kalbant apie disponavimą nekilnojamaisiais daiktais – šeimos gyvenamąją patalpą –analizuoti reikia Civilinio kodekso 3.36 bei 3.84 straipsnius. Svarbia aplinkybe yra tai, ar sutuoktiniai turi nepilnamečių vaikų, ar jų neturi. Tais atvejais, kai sutuoktiniai nepilnamečių vaikų neturi, sutuoktinis, kuriam vienam priklauso nekilnojamas daiktas, įeinantis į šeimos turto sudėtį, gali perleisti nuosavybės teisę į jį, įkeisti ar kitaip suvaržyti teises į daiktą tik gavęs rašytinį kito sutuoktinio sutikimą. Taigi, nekilnojamųjų daiktų atveju žodinio sutikimo jau nebepakanka, kadangi šeimos gyvenamoji patalpa yra esminė, svarbiausia materialioji šeimos gyvavimo prielaida, būtent todėl nuosavybės teisės įgyvendinimas į ją įstatymo leidėjo yra ribojamas griežčiausiai. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog šiuose dviejuose kodekso straipsniuose aptariami tie atvejai, kai kilnojamas daiktas priklauso tik vienam sutuoktiniui asmeninės nuosavybės teise, t.y. daiktas jo įgytas iki santuokos sudarymo, dovanotas, paveldėtas, vedybų sutartimi numatyta, jog sutuoktiniai bendro turto neįgyja. Kai gyvenamoji patalpa sutuoktiniams priklauso bendrosios jungtinės nuosavybės teise, sutuoktinių teisės ginamos vadovaujantis ne tik šiais dviem Civilinio kodekso straipsniais, bet ir kodekso 3.92 straipsnyje nurodytomis taisyklėmis, susijusiomis su disponavimu bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe.

Nuosavybės teisės įgyvendinimas į nekilnojamą daiktą – šeimos gyvenamąją patalpą - reguliuojamas dar griežčiau tais atvejais, kai sutuoktiniai turi nepilnamečių vaikų. Tokiu atveju, visiems nekilnojamo daikto, kuris yra šeimos turtas, sandoriams, varžantiems teises į šeimos gyvenamąją patalpą, sudaryti būtinas teismo leidimas. Kaip teigia Lietuvos Aukščiausiasis teismas, Civilinio kodekso 3.85 straipsnyje nustatyti suvaržymai yra teisinė nepilnamečių vaikų teisės į būstą garantija⁴¹. Šis reikalavimas taikomas ir tais atvejais, kai vienintelėje šeimos gyvenamojoje patalpoje nepilnametis vaikas gyvena su savo išsituokusia motina (tėvu) ar su vienu iš tėvų, nesudariusiu santuokos⁴². Manau, jog galima teigti, kad teismo leidimas būtinas ir tais atvejais kai vienas iš tėvų yra miręs, o nepilnametis vaikas gyvena su kitu iš tėvų. Kaip pavyzdį galima pateikti Šiaulių apylinkės teismo 2008 m. vasario 21 d. nutartį. Pareiškėjai R. G., vienai gyvenančiai su savo dviem nepilnamečiais

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje *V. U. v. O. U.*, Nr. 3K-3-426/2005, kat. 75.6.1; 121.11.

⁴² MIKELĖNAS, išnaša 1, p. 177.

vaikais buvo išduotas leidimas įkeisti jai nuosavybės teise priklausančią butą, siekiant gauti paskolą buto remontui⁴³. Lietuvos Aukščiausiasis teismas pažymi, jog teismo leidimo nereikia gauti tais atvejais, kai nepakeičiamas buto, kuris yra šeimos turtas, teisinis režimas nepilnamečių vaikų atžvilgiu. Iš 2005 m. lapkričio 9 d. Lietuvos Aukščiausiojo teismo nagrinėtos bylos akivaizdu, jog leidimo nereikia tokiais atvejais, kai, pavyzdžiui, butą vienas sutuoktinis dovanoja kitam, nes nesikeičia turto teisinis režimas vaikų atžvilgiu⁴⁴.

Labai svarbi Civilinio kodekso 3.84 straipsnio 4 dalyje įtvirtina nuostata, jog prieš trečiuosius sąžiningus asmenis sutuoktiniai faktą, jog nekilnojamas daiktas įeina į šeimos turto sudėtį gali panaudoti tik tais atvejais, kai daiktas, kaip šeimos turtas, yra įregistruotas viešame žemės ir kito nekilnojamo turto registre. Tais atvejais, kai nekilnojamas daiktas viešame registre kaip šeimos turtas neįregistruojamas, trečiasis asmuo laikomas sąžiningu – nežinojusių ir neturėjusių žinoti, jog gyvenamoji patalpa priskirta prie šeimos turto – kol nėra įrodyta kitaip. Taigi šio fakto prieš tokį asmenį sutuoktiniai panaudoti negalės. Šis faktas, nors nekilnojamas daiktas ir nėra viešame registre nurodytas kaip šeimos turtas, prieš trečiuosius asmenis galės būti panaudotas ar sandoris galės būti pripažintas negaliojančiu tik tokiu atveju, kai įrodoma, jog trečiasis asmuo buvo nesąžiningas⁴⁵.

Taigi problemų neturėtų kilti tais atvejais, kai nekilnojamas daiktas, įeinantis į šeimos turto sudėtį, yra įregistruotas viešame registre kaip šeimos turtas. Tuomet sutuoktinis, nedavęs rašytinio sutikimo šio nekilnojamo daikto perleisti, įkeisti, išnuomoti ar jo nepatvirtinęs, gali reikalauti sandorį pripažinti negaliojančiu. Tokiu atveju manoma, jog trečiasis asmuo žinojo arba turėjo žinoti, jog suvaržomos teisės būtent į nekilnojamą daiktą, priskirtą šeimos turtui. Tais atvejais, kai registre įrašo, jog tai šeimos turtas nėra, trečiasis asmuo laikomas sąžiningu, kol neįrodyta kitaip, sutuoktinis negali nuginčyti sandorio. Kaip teigia prof. habil. dr. P. S. Vitkevičius, teismas tokiais atvejais, be abejo, turėtų ne vien tik remtis sąžiningumo prezumcija, bet ir siekti išsiaiškinti tikrąją situaciją, nes daiktinių teisių į nekilnojamą daiktą perleidimo ir daiktinių teisių bei nekilnojamojo daikto suvaržymo sandoriai sudaromi notarine forma, taigi, pavyzdžiui, pirkėjui perdavus dokumentus, jis sužino, jog perka šeimos gyvenamąją patalpą, taigi jau nebus laikomas sąžiningu⁴⁶. Kaip pavyzdį galima pateikti Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2006 m. kovo 29 d. nutartį, kurioje teismas nustatė, jog

⁴³ Šiaulių miesto apylinkės teismo 2008 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1385-797/2008, kat. 113.2; 128.20.

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje *V. U. v. O. U.*, Nr. 3K-3-426/2005, kat. 75.6.1; 121.11.

⁴⁵ MIKELĖNAS, išnaša 1, p. 178.

⁴⁶ VITKEVIČIUS, išnaša 15, p. 31.

ieškovė negali panaudoti šeimos turto statuso prieš turto įgyjėjus, nėra pagrindo teigti, jog jie buvo nesąžiningi, kadangi jiems buvo žinoma, jog bute niekas negyvena, buto savininkė išvykusi, nepilnametė duktė gyvena su senele, notarui ieškovės atstovės pateiktoje pažymoje buvo nurodyta, jog ginčo bute nepilnamečiai vaikai negyvena, pirkimo-pardavimo sutartyje buvo nurodyta, jog parduotame bute negyvena asmenys, kurie pagal įstatymus ar sutartis išsaugo teises naudotis gyvenamąja patalpa ir pasikeitus savininkams⁴⁷. Taigi akivaizdu, jog šiuo atveju teismas įvertino visas svarbias aplinkybes ir jų pagrindu trečiąjį asmenį laiko sąžiningu, nutartimi sandorio nepripažįsta negaliojančiu.

Reikia pasakyti, jog tais atvejais, kai sandorį sudaro vienas sutuoktinis, negavęs kito sutuoktinio rašytinio sutikimo, jis gali būti ginčijamas tik kito sutuoktinio. Tais atvejais kai sutuoktiniai turi nepilnamečių vaikų ir sandoris sudaromas be teismo leidimo, sandorį gali ginčyti vaikas (jo globėjas, rūpintojas), vienas iš vaiko tėvų (t.y. tas iš tėvų, kuris sandorio nesudarė), vaiko ar jo tėvų įpėdiniai, valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija arba prokuroras. Čia taip pat galima paminėti Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2006 m. kovo 29 d. nutartį, kurioje teisėjų kolegija pažymi, jog sandorį, sudarytą be teismo leidimo, turi teisę ginčyti tas iš vaiko tėvų, kuris nesudarė sandorio ir šioje situacijoje teismas mano, jog pati ieškovė šiuo atveju nebuvo pakankamai atidi ir rūpestinga, negali ginčyti savo pačios sudaryto sandorio⁴⁸.

Nors Civilinio kodekso 3.84 straipsnio 4 dalyje tiesiogiai ir neįtvirtinama, manoma, jog vaikų interesais ieškinį pareiškiančių asmenų teisė ginčyti sandorį net ir tais atvejais kai turtas viešame registre kaip šeimos turtas neįregistruotas nėra ribojama⁴⁹. Tokia straipsnio interpretacija gali būti paaiškinama tuo, jog vienas svarbiausių šeimos teisės principų yra prioritetinis vaikų teisių gynimo ir apsaugos principas, kuris tokiu atveju, jei nebūtų daroma išimtis sutuoktiniams, turintiems nepilnamečių vaikų, būtų pažeistas. Čia galima paminėti Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 bei 5 straipsnius, kuriuose teigiama, jog nė vienas vaikas negali būti paliktas be gyvenamojo būsto, minimalių pragyvenimo lėšų ir globos ar rūpybos; sprendžiant kilusius ginčus, kai įstatymai ar kiti teisės aktai kitaip nei šis įstatymas reguliuoja santykius, susijusius su vaiko teisėmis bei laisvėmis ir jų apsauga, arba šie santykiai nėra įstatymų sureguliuoti, taikomos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje *J. J. v. S. C., R. C., K. J.*, Nr. 3K-3-241/2006, kat. 75.6.1 (S).

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ MIKELĖNAS, išnaša 1, p. 178.

atitinkamos nuostatos⁵⁰. Taigi galima teigti, kad pagal įstatymą faktas, jog perleistas nekilnojamas daiktas įeina į šeimos turto sudėtį, prieš trečiuosius asmenis gali būti panaudotas tik tais atvejais, kai viešame registre daiktas yra įregistruotas kaip šeimos turtas, tačiau daroma išimtis – tais atvejais, kai sutuoktiniai turi nepilnamečių vaikų, prioritetas teikiamas vaikų interesams ir faktas, jog tai šeimos turtas, gali būti panaudojamas ir tuomet, kai jis nėra įregistruotas kaip toks. Manau, jog galbūt, šioje situacijoje reikėtų šiek tiek pakoreguoti Civilinio kodekso 3.84 straipsnio 4 dalies formuluotę, kadangi nėra visiškai aišku, ką įstatymo leidėjas (visas šeimas, ar tik tas, kurios neturi nepilnamečių vaikų) turėjo omenyje.

Teismai visgi šį klausimą sprendžia vienareikšmiškai ir iš jų sprendimų motyvuojamųjų dalių akivaizdu, jog visais atvejais yra atsižvelgiama į tai, ar šeimos gyvenamoji patalpa kaip tokia yra įregistruota viešame registre, ar ne. Apie išimtis nepilnamečių vaikų turintiems sutuoktiniams teismai neužsimena. Kyla klausimas, galbūt nepakankamai apsaugotos, ginamos yra vaikų teisės, nesivadovaujama vaikų interesų prioriteto principu, pažeidžiamos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatos? Tačiau, iš kitos pusės, suteikiant galimybę šeimos turto teisinį statusą prieš trečiuosius asmenis panaudoti netgi tais atvejais kai turtas kaip šeimos turtas nėra įregistruojamas viešame registre, būtų apsunkinama trečiųjų asmenų padėtis. Gana nesudėtinga prieš sudarant sandorius, susijusius su registruotinu nekilnojamuoju turtu registre patikrinti, ar konkretus turtas nėra šeimos turtas. Tačiau tais atvejais, kai šeimos turtas kaip toks registre nenurodomas, tretiesiems asmenims, manau, gana sunku teisingai nustatyti, ar konkretus turtas priskirtinas šeimos turtui. Manau, problema galėtų būti išspręsta tiksliau suformulavus Civilinio kodekso 3.84 straipsnio 4 dalį bei stengiantis, jog kiekvienu atveju teismas išsiaiškintų tikrąją situaciją.

Taigi, apibendrinant pirmąją situaciją (t.y. tuos atvejus kai sutuoktiniai nepilnamečių vaikų neturi) galima pasakyti, jog perleisti nuosavybės teisę į nekilnojamą daiktą, įeinantį į šeimos turto sudėtį, įkeisti ar kitaip suvaržyti teises į jį galima tik su antrojo sutuoktinio rašytiniu sutikimu. Tokio sutikimo nedavęs ir po to sandorio nepatvirtinęs sutuoktinis gali jį ginčyti. Nekilnojamas daiktas, įeinantis į šeimos turtą, turi būti nurodomas kaip toks viešame registre, jei tokio įrašo registre nėra, prieš trečiuosius asmenis šis faktas negali būti panaudotas. Kaip ir nekilnojamų daiktų atveju, neatlygintinio sandorio atveju, daiktą visuomet galima išreikalauti, nepriklausomai nuo to, ar trečioji šalis sąžininga ar ne (CK 4.96 str. 3 d.).

⁵⁰ *Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas*, išnaša 11.

Tuo tarpu kalbant apie atvejus, kuomet sutuoktiniai turi nepilnamečių vaikų, būtina pakalbėti plačiau ir apie teismo leidimo gavimą. Šiuo atveju būtinas būtent teismo leidimas, kadangi tais atvejais, kai leidimą išduoti atsisakoma, yra apribojama nuosavybės teisė. Jokia kita institucija, išskyrus teismą, neturėtų turėti įgaliojimo riboti nuosavybės teisės, kadangi ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje, ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintas labai svarbus nuosavybės teisės apsaugos principas – nuosavybės teisė gali būti apribojama tik paties savininko valia, įstatymų ar teismo sprendimo⁵¹. Teismui suteikti įgaliojimai (pvz., didesni įgaliojimai renkant įrodymus) užtikrina efektyvią vaiko interesų apsaugą, reikalavimas gauti būtent teismo leidimą geriau užtikrina įstatymuose įtvirtintą nepilnamečio vaiko teisę į gyvenamąjį būstą. Teismo leidimų išdavimas reglamentuojamas Civilinio proceso kodekso 443 bei 579-582 straipsniuose.

Leidimo išdavimo klausimą teismas turi spręsti atsižvelgdamas išimtinai į vaiko interesus. Tai nuostata, įtvirtinta Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje, kurios trečiame straipsnyje teigiama, jog, imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar juos atliktų valstybinės ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, visais atvejais yra svarbiausia vaiko interesai⁵². Leidimą būtina gauti visais atvejais, kai sutuoktiniai turi nepilnamečių vaikų ir norima perleisti nekilnojamąjį daiktą, esantį šeimos turtu, įkeisti jį ar kitaip suvaržyti teises į šį daiktą. Reikia atkreipti dėmesį į tai, jog, kaip jau buvo minėta anksčiau, norint išvengti papildomo situacijos komplikavimo, labai svarbu, jog šeimos gyvenamosios patalpos juridinis statusas atitiktų faktinį statusą, t.y. jog šeima, pasikeitus situacijai, pvz., persikėlus iš vienos gyvenamosios vietos (kuri buvo registruota kaip šeimos turtas) į kitą gyvenamąją patalpą, atitinkamai kreiptųsi ir į viešąjį registrą, kad būtų pakeisti ten esantys įrašai. Priešingu atveju neigiamos teisinės pasekmės kyla pačiai šeimai – turint keletą gyvenamųjų patalpų, sutuoktiniai turės gauti teismo leidimą sudaryti sandoriui tiek dėl gyvenamosios patalpos, kuri įregistruota viešame registre kaip šeimos turtas, tačiau kurioje šeima negyvena, tiek ir sudarant sandorį dėl kitos gyvenamosios patalpos, kuri faktiškai (bet ne juridiškai) atitinka šeimos turto statusą. Teismo leidimą būtina gauti ir tais atvejais, kai vienintelėje šeimos gyvenamojoje patalpoje nepilnametis vaikas gyvena su savo išsituokusia (išsituokusiu) vienu iš tėvų, ar

⁵¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vilnius: Mūsų saulužė, 2004.

⁵² 1989 m. Tautų vaiko teisių konvencija (Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501).

abiem tėvais, nesančiais (ir (ar) nebuvusiais) santuokoje, arba kai vienas iš vaiko tėvų yra miręs⁵³.

Paprastai problemų išduodant šiuos leidimus nekyla, teismai vadovaujasi prioritetiniu vaikų teisių apsaugos bei gynybos principu. Pavyzdžiui, į Vilniaus miesto 1-ąją apylinkės teismą kreipėsi I. L. ir L. L., pareiškėjai gyvena dviejų kambarių bute, tačiau ketina įsigyti didesnę būstą – 3 kambarių. Pareiškėjai turi nepilnametę dukrą. Teismas nustatė, jog abu sutuoktiniai dirba, gauna pastovias pajamas, nenustatė aplinkybių, kurios, sudarius buto pardavimo sandorį, galėtų pažeisti nepilnamečio pareiškėjų vaiko interesus ir 2008 m. sausio 14 d. leidimą parduoti šeimos gyvenamąją patalpą išdavė⁵⁴.

Kiek kitokia situacija buvo pareiškėjų A. K. ir R. K. atveju, jie į teismą kreipėsi, prašydami leisti įkeisti šeimos gyvenamąją patalpą Nordea Bank Finland Plc Lietuvos skyriaus kredito gražinimui užtikrinti. Teismas nustatė, jog suteikto kredito lėšas pareiškėjai panaudos kito banko išduotos paskolos refinansavimui ir gyvenamojo namo su žemės sklypu pirkimui bei įrengimui. Pareiškėjai bei jų nepilnametė duktė gyvena ir gyvens įkeistame bute, jai vystymosi, mokymosi ir kitos būtinos sąlygos nepasikeis. Teismo leidimas buvo išduotas 2008 m. sausio 15 d.⁵⁵

2003 metais Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senatas aptarė Lietuvos teismų praktiką bylose dėl prašymų išduoti leidimus perleisti ar kitaip suvaržyti teises į šeimos turtą. Nors dažniausiai problemų sprendžiant šį klausimą nekyla, Senatas atkreipia dėmesį į tai, jog teismai ne visada tinkamai taiko įrodymų pakankamumo bei leistinumo taisykles. Pareiškėjai kartu su prašymu turėtų pateikti įrodymus apie šeimos turtinę padėtį (pajamas, santaupas, kitą turtą, prievoles ir panašiai). Taigi Senatas atkreipia dėmesį į Civilinio proceso kodekso 582 straipsnio 4 dalies nuostatą, kurioje, be to,³ dar teigiama, jog tokiais atvejais turėtų būti surenkami duomenys apie perleidžiamą šeimos turtą, duomenys iš vaiko teisių apsaugos tarnybos apie vaiko tėvus, taip pat būsimo sandorio preliminaras sąlygas ir jo vykdymo galimybes⁵⁶. Įrodymų rinkimo metu teismas turi būti aktyvus, t.y. gali įpareigoti pareiškėją pateikti papildomų bylai išspręsti reikalingų įrodymų, rinkti įrodymus savo iniciatyva. Senatas pastebi, jog teismai ne visada tinkamai tokias bylas išsprendžia. Kaip pavyzdį galima pateikti Šiaulių miesto apylinkės teismo 2003 m. sausio 29 d. nutartį civilinėje byloje Nr. S2-

⁵³ Lietuvos Respublikos teismų praktikos, nagrinėjant bylas dėl teismo leidimų išdavimo pagal Civilinio proceso kodekso XXXIX skyriaus taisykles, apibendrinimo apžvalga, patvirtinta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimu Nr. 41. (Teismų praktika, 2003, Nr. 19).

⁵⁴ Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo 2008 m. sausio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. S2-2900-235/2008.

⁵⁵ Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo 2008 m. sausio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. S2-2906-127/2008.

⁵⁶ MIKELĖNAS, Vilnius, 2007, p. 313.

651-06/2003. Teismas šiuo atveju pakankamu įrodymu, patvirtinančiu naujų gyvenamųjų patalpų pirkimą, nepagrįstai pripažino rankpinigių sutartį, neatsižvelgė į Civilinio kodekso 6.98 straipsnį, kuriame įtvirtinta nuostata, jog rankpinigiais negali būti užtikrinama preliminarioji sutartis ar sutartis, kuriai įstatymas numato privalomą notarinę formą⁵⁷. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog tais atvejais, kai leidimo prašoma siekiant perleisti, suvaržyti teisę į gyvenamąją patalpą Lietuvoje, kadangi šeima nori išvykti gyventi į užsienio valstybę, teismas turėtų gauti kaip galima daugiau įrodymų apie būsimą gyvenamąją, darbo, mokslo vietas, leidimus gyventi bei dirbti toje valstybėje bei kitus svarbius duomenis.

Taigi tai, ar leidimų išdavimo klausimas yra optimaliai sureguliuotas, manau, yra diskutuotinas klausimas. Nors teismo leidimo gavimas nėra sudėtingas ir ilgai trunkantis procesas, leidimai išduodami supaprastinta tvarka, greitai ir operatyviai, tai vis tik apsunkina jau ir taip gana komplikuoatą nekilnojamųjų daiktų pirkimo-pardavimo procesą. Be to, leidimą gauti yra paprasta, leidimas gali būti išduodamas pateikus, pavyzdžiui, būsimos sandorio projektą, preliminariąją pirkimo-pardavimo sutartį, kurie dar visiškai negarantuoja, jog kita gyvenamoji patalpa bus tikrai nupirkta. Apsvarsčius šiuos argumentus turbūt būtų galima teigti, jog pati idėja leidimų pagalba stengtis apsaugoti nepilnamečių vaikų teises yra gera, tačiau dabar galiojanti tvarka, kuomet leidimas išduodamas pateikus, pavyzdžiui, preliminariąją sutartį, galbūt ir nėra pats efektyviausias būdas apginti nepilnamečių vaikų teisę į gyvenamąją patalpą.

Tačiau vis tik, atsižvelgiant į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2003 m. birželio 20 d. patvirtintą teismų praktikos apžvalgą, bei Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo ir Šiaulių apylinkės teismo priimtas nutartis dėl leidimų išdavimo, su kuriomis teko susipažinti rašant šį darbą, galiu sutikti su prof. habil. dr. P. S. Vitkevičiaus teiginiu, jog teismai iš esmės gerai saugo ir gina šeimos ir jos narių, ypač vaikų, interesus⁵⁸.

Manau, jog diskutuotina yra ir tai, kaip turėtų būti sprendžiamas leidimo išdavimo klausimas tais atvejais, kai leidimo prašoma nekilnojamam daiktui, kuris nėra šeimos turtas. Senato apžvalgoje teigiama, jog tais atvejais, kai leidimo prašoma, norint parduoti butą, kuris nėra šeimos gyvenamoji patalpa, teismas leidimą išduoti turi atsisakyti, kartu teismo nutarties motyvuojamojoje dalyje nurodydamas, kad toks turtas nelaikytinas šeimos turtu ir nurodydamas tokios išvados materialinį teisinį pagrindą ir tai, jog teismo leidimas tokiam

⁵⁷ Lietuvos Respublikos teismų praktikos, nagrinėjant bylas dėl teismo leidimų išdavimo pagal Civilinio proceso kodekso XXXIX skyriaus taisykles, apibendrinimo apžvalga, patvirtinta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimu Nr. 41. (Teismų praktika, 2003, Nr. 19).

⁵⁸ VITKEVIČIUS, išnaša 2, p. 85.

turtui perduoti nereikalingas⁵⁹. Pavyzdžiui, Šiaulių miesto apylinkės teismas 2008 m. vasario 5 d. nutartimi atsisakė tenkinti pareiškėjų R. V. bei V. B. prašymą dėl leidimo perduoti paveldėto buto dalį išdavimo, motyvuodamas tuo, jog konkretus butas nėra šeimos gyvenamoji patalpa, todėl leidimas nereikalingas⁶⁰. Taigi tokiais atvejais, lygiai taip pat kaip ir tuomet, kai leidimas būtinas, prašymą reikia priimti, išnagrinėti, atsisakyti išduoti leidimą, motyvuojamoje dalyje nurodyti tokio sprendimo pagrindą. Prof. habil. dr. P. S. Vitkevičius teigia, jog kai akivaizdu, jog tam tikras nekilnojamas daiktas tikrai neįeina į šeimos turta, turėtų būti remiamasi Civilinio proceso kodekso 137 straipsnio 2 dalies analogija ir atsisakoma priimti prašymą kaip nenagrinėtiną teisme. Manau, šiuo atveju visiškai galima pritarti autoriaus nuomonei, jog tai atitiktų proceso koncentracijos bei ekonomiškumo principą ir nepažeistų niekieno teisių⁶¹. Todėl manau, jog teismai turėtų įvertinti tokią galimybę ir vietoje to, kad prašymus dėl leidimo išdavimo, kuomet akivaizdu, jog patalpa neįeina į šeimos turto sudėtį nagrinėtų, juos iš viso atsisakytų priimti.

Apibendrinant galima pasakyti, jog norint perleisti nekilnojamą daiktą, įeinantį į šeimos turta, būtinas teismo leidimas, jei šeimoje yra nepilnamečių vaikų. Teismai leidimo išdavimo klausimą visuomet sprendžia vadovaudamiesi vaiko interesų prioriteto principu ir problemų dažniausiai nekyla. Tačiau galima suabejoti, ar teismo šiuo metu pakankamai laikomi įrodymai, tokie kaip preliminarieji sutartis, yra užtenkami efektyviai vaikų teisių gynybai. Kaip turėtų būti elgiamasi tais atvejais, kai prašoma išduoti leidimą dėl patalpos, kuri nėra šeimos gyvenamoji patalpa yra diskutuotinas klausimas, ir manyčiau, jog tokiu atveju turėtų būti atsisakoma priimti prašymą kaip nenagrinėtiną teisme.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos teismų praktikos, nagrinėjant bylas dėl teismo leidimų išdavimo pagal Civilinio proceso kodekso XXXIX skyriaus taisykles, apibendrinimo apžvalga, patvirtinta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimu Nr. 41. (Teismų praktika, 2003, Nr. 19).

⁶⁰ Šiaulių miesto apylinkės teismo 2008 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1325-797/2008, kat. 113.2; 128.20.

⁶¹ VITKEVIČIUS, išnaša 2, p. 85.

2.5.3 Teisės naudotis šeimos gyvenamąja patalpa perleidimas, suvaržymas

Kaip jau minėjau ankstesnėse darbo dalyse, prie šeimos turto priskiriamas ne tik turtas nuosavybės teise priklausantis vienam arba abiem sutuoktiniams, bet ir teisė naudotis šeimos gyvenamąja patalpa, galinti atsirasti nuomos, panaudos, uzufrukto pagrindais. Sutuoktinis, esantis nuomos sutarties šalimi, neturi teisės be kito sutuoktinio rašytinio sutikimo atlikti tokių veiksmų kaip nutraukti nuomos sutartį prieš terminą, perleisti, suvaržyti nuomos teisę, sudaryti subnuomos sutartį. Lygiai taip pat yra ir tais atvejais, kai sutuoktiniai patalpoje gyvena remdamiesi kitokia turtine teise, pvz., panaudos ar uzufrukto. Pažymėtina, jog reikalingas, būtent, rašytinis kito sutuoktinio sutikimas. Tais atvejais, kai sutuoktinis be kito sutuoktinio sutikimo atlieka šiuos veiksmus, kitas sutuoktinis turi teisę tokius sandorius ginčyti. Pagal analogiją tokiems ieškiniams taikytinas vienu metų iešinio senaties terminas, skaičiuojamas nuo tos dienos, kai sutuoktinis sužinojo arba turėjo sužinoti apie tokio sandorio sudarymą⁶². Manychiau, jog taip pat kaip ir gyvenamosios patalpos, priskirtinos šeimos turtui bei vienam ar abiem sutuoktiniams priklausančios nuosavybės teise, taip ir turtinės teisės atveju, šeimoje esant nepilnamečių vaikų, norint atlikti aukščiau išvardintus veiksmus būtinas teismo leidimas, kadangi nuomos (ar kita) teise naudojama gyvenamoji patalpa ir šeimos patalpa, priklausanti sutuoktiniams nuosavybės teise yra lygiavertės.

2.6 Išieškojimas iš šeimos turto pagal kreditorių reikalavimus

Be visų aukščiau išvardintų disponavimui šeimos turtu taikomų apribojimų Civiliniame kodekse įtvirtinama dar viena norma, atliekanti apsauginę funkciją. Civilinio kodekso 3.85 straipsnio 3 dalyje teigiama, jog iš šeimos turto negali būti išieškoma pagal kreditorių reikalavimus, jeigu kreditoriai žinojo arba turėjo žinoti, kad sandorio sudarymas nesusijęs su šeimos poreikių tenkinimu ir prieštarauja šeimos interesams. Tai papildoma garantija, sauganti šeimos turtą nuo kreditorių išieškojimų. Kaip teigia Civilinio kodekso komentatorius, šią nuostatą būtina taikyti kartu su Civilinio kodekso 3.84 straipsnio 4 dalimi, t.y. kreditoriui pateikus ieškinį dėl išieškojimo iš šeimos gyvenamosios patalpos, visų pirma reikia nustatyti, ar šeimos turto faktas iš vis gali būti panaudotas prieš trečiuosius asmenis, šiuo atveju prieš kreditorius, t.y. ar jis buvo viešame registre nurodytas kaip šeimos turtas. Jei

⁶² MIKELĖNAS, išnaša 1, p. 81.

tokios registracijos nėra, reikia įrodyti, jog kreditorius žinojo ar turėjo žinoti apie tokį gyvenamosios patalpos statusą – buvo nesąžiningas. Tačiau kreditoriaus sąžiningumas preziumuojamas ir sąžiningai veikusio kreditoriaus galimybė išieškoti iš šeimos turto neribojama. Tais atvejais, kai viešame registre įrašas, jog gyvenamoji patalpa įeina į šeimos turto sudėtį yra, reikia vadovautis Civilinio kodekso 3.85 straipsnio 3 dalimi, t.y. išieškojimas turėtų būti negalimas. Analogiškai sprendžiama situacija, kuomet kreditorius siekia išieškoti iš kitokio nei gyvenamoji patalpa šeimos turto⁶³. Norint vadovautis kodekso 3.85 straipsniu, būtina įrodyti, jog sandorio sudarymo metu kreditorius žinojo arba turėjo žinoti dvi aplinkybes, t.y., jog:

- 1) sandorio sudarymas nesusijęs su šeimos poreikių tenkinimu ir
- 2) prieštarauja šeimos interesams.

Šios dvi aplinkybės turi būti nustatomos atsižvelgiant į kiekvieną konkrečią situaciją. Pavyzdžiui, tuomet, kai sutuoktiniai įkeičia šeimos turtą, norėdami gauti paskolą, šeimos gyvenamosios patalpos remontui, atnaujinimui, akivaizdu, jog sandoris susijęs su šeimos poreikių tenkinimu ir šeimos interesams neprieštarauja. Jei sutuoktiniai užsiima verslu, personalinė įmonė ir verslas yra pagrindinis šeimos gyvenimo šaltinis, tokiais atvejais šeimos turto įkeitimas, siekiant gauti paskolą verslo plėtrai ir jos užtikrinimas įkeičiant šeimos turtą gali būti pripažinti sandoriais, susijusiais su šeimos poreikių tenkinimu⁶⁴. Tačiau galimi ir tokie atvejai, kai šeimos turtą siekiama įkeisti verslo tikslais, kurie visiškai nesusiję su šeimos interesais ar netgi jiems prieštarauja, sutuoktinis teises į šeimos turto statusą turinčią gyvenamąją patalpą suvaržo siekdamas užtikrinti su šeima nesusijusio trečiojo asmens prievolę ir panašiai. Pažymėtina, jog šeimos turtą galima įkeisti tik šeimos poreikiams tenkinti, negalima užstatyti šeimos gyvenamosios patalpos siekiant užtikrinti ne šeimos nario išsipareigojimus.

Manau, jog tai vienas iš probleminių klausimų. Žvelgiant iš šeimos pozicijų, tai prevencinę funkciją vykdanti, nepilnamečių vaikų bei silpnesniojo sutuoktinio interesus sauganti norma. Tačiau iš kitos pusės, tai norma, į gana painią situaciją galinti pastatyti kreditorių. Pavyzdžiui, jei įkeičiama vienintelė šeimos gyvenamoji patalpa, kreditoriams jos reikalaujant gali kilti keblumų. Jei paskola imta verslo tikslais, tikėtina, jog teismai gintų vaikų bei antrojo sutuoktinio teisę į gyvenamąjį plotą, todėl priimdamas tokį turtą kreditorius smarkiai

⁶³ MIKELĖNAS, išnaša 1, p. 177.

⁶⁴ *Ibid*, p. 179.

rizikuoja⁶⁵. Teisės į šeimos turtą gali būti suvaržomos siekiant pačių įvairiausių tikslų, neigiamos pasekmės šiuo atveju, manau, dažniausiai gali kilti kreditoriui. Tarkime, jei šeimos turtas kaip toks buvo įregistruotas viešame registre, o sutuoktinis jį įkeitė verslo tikslais, išieškojimas iš tokio turto gali tapti neįmanomu. Taigi kreditorių teisės ir interesai šiuo atveju nėra pakankamai ginami. Gali nutikti ir taip, jog kreditoriai, įvertinę riziką, susijusią su šeimos turto įkeitimu verslui, įkeičiant privatų turtą, gali atsisakyti priimti jį kaip užstatą, o tokiais atvejais neigiamos pasekmės galėtų kilti jau pačiai šeimai. Taigi tai vienas iš probleminių su šeimos turto teisiniu statusu susijusių klausimų. Galbūt šį klausimą būtų galima išspręsti Civiliniame kodekse įtvirtinant nuostatą, jog verslininkas, norėdamas įkeisti šeimos turtą, turi gauti teismo leidimą, teismas tokiais atvejais privalėtų įvertinti, ar įmonės bankroto atveju šeima būtų tinkamai apsaugota⁶⁶.

⁶⁵ VINCEVIČIUS, Gytis. Civilinio kodekso žabangos. Verslo žinios, 2002, nr. 59, p. 4.

⁶⁶ *Ibid.*

2.7 Šeimos turto teisinio režimo pabaiga

Šeimos turto teisinio režimo pabaiga taip pat yra vienas svarbesnių klausimų, susijusių su šeimos turto institutu. Šeimos turto teisinio režimo pabaigai reglamentuoti skiriami tik du Civilinio kodekso straipsniai – 3.86 bei 3.71 straipsniai. Praktikoje šiuo klausimu kyla nemažai nesutarimų. Galima skirti tokius atvejus, kuomet pasibaigia šeimos turto teisinis režimas:

- nutraukus santuoką;
- santuoką pripažinus negaliojančia;
- sutuoktiniams pradėjus gyventi skyriumi (nustačius separaciją);
- vienas sutuoktinis miršta ar teismo sprendimu paskelbiamas mirusiu.

Tačiau iš karto reikia pažymėti ir tai, jog visais šiais atvejais baigiasi šeimos turto teisinis režimas buvusių sutuoktinių atžvilgiu, o nepilnamečių vaikų atžvilgiu jis ir toliau lieka galioti iki kol vaikas sulauks pilnametystės. Tokią nuomonę palaiko ir prof. habil. dr. P. S. Vitkevičius savo knygoje „Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai“, tokią poziciją išreiškia ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senatas, savo apžvalgoje teigdamas, jog šeimos turto teisinis režimas nurodytais atvejais lieka galioti kitiems įstatymo saugomiems subjektams – nepilnamečiams vaikams ir pasibaigia sulaukus pilnametystės⁶⁷. Jei vaikas yra nedarbingas, šis teisinis režimas gali trukti ir iki jo gyvenimo pabaigos.

Svarbu ir tai, jog tuomet kai santuoka nutraukiama, pripažįstama negaliojančia, nustatoma separacija ar sutuoktinis miršta ir yra nepilnamečių vaikų, visais atvejais norint parduoti, įkeisti ar kitaip suvaržyti teises į vienintelę gyvenamąją patalpą, būtinas teismo leidimas, kadangi tai vis dar yra šeimos turtas. Civilinio kodekso 3.86 straipsnio 2-oje dalyje nepilnamečiams vaikams suteikiama papildoma gyvenamojo būsto garantija, atitinkanti Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatas, jog nė vienas vaikas negali būti paliktas be gyvenamojo būsto – sutuoktiniui, su kuriuo lieka gyventi nepilnamečiai vaikai, teismo sprendimu gali būti suteikiama teisė naudotis šeimos turtu ar jo dalimi – t.y. nustatomas uzufuktas. Čia kalbama apie tokius atvejus, kuomet gyvenamoji patalpa nuosavybės teise priklauso vienam sutuoktiniui (asmeninės arba dalinės nuosavybės teise), o vaikų gyvenamoji vieta joje nustatoma kartu su sutuoktiniu, kuris nėra šios patalpos savininkas.

⁶⁷ Lietuvos Respublikos teismų praktikos, nagrinėjant bylas dėl teismo leidimų išdavimo pagal Civilinio proceso kodekso XXXIX skyriaus taisykles, apibendrinimo apžvalga, patvirtinta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimu Nr. 41. (Teismų praktika, 2003, Nr. 19).

Dar vienas reikalavimas keliamas tuomet, kai norima nustatyti uzufruktą yra tai, jog iki santuokos nutraukimo šis turtas turėjo turėti šeimos turto statusą. Lietuvos Aukščiausiasis teismas teigia, jog ši teisės norma apsaugo vaiko teisę į gyvenamąjį būstą tais atvejais, kai vienas iš vaiko tėvų gyvenamojo būsto neturi, tačiau geriau užtikrina vaiko interesus, todėl vaiko gyvenamoji vieta nustatoma būtent su tuo iš tėvų, o kito iš tėvų nuosavybės teisė apribojama, nustatant gyvenamosios patalpos uzufruktą⁶⁸. Naudojant uzufrukto institutą šeimos santykiuose būtina vadovautis ir kai kuriomis Civilinio kodekso ketvirtosios knygos nuostatomis, susijusiomis su uzufruktu. Uzufrukto terminas apibrėžiamas vaikų pilnametyste, jei yra keletas nepilnamečių vaikų, tai vieno vaiko uzufrukto teisės pabaiga neturi įtakos kito vaiko uzufrukto teisei. Sutuoktinio atžvilgiu uzufrukto teisė baigiasi vaikui sulaukus pilnametystės, jei yra keli nepilnamečiai vaikai – paskutiniajam iš jų sulaukus pilnametystės. Teismas gali nustatyti ir ilgesnį uzufrukto galiojimo terminą, pavyzdžiui, vaikui su negalia uzufrukto teisė gali būti nustatyta iki gyvos galvos, jei vaikas mokosi, iki kol baigs mokytis ir panašiai. Uzufruktas gali būti nustatomas tiek sutuoktinio (su kuriuo lieka nepilnamečiai vaikai) prašymu, tiek teismo iniciatyva (kadangi ginamas viešasis interesas)⁶⁹. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog įstatyme yra įtvirtinama teismo teisė, o ne pareiga nustatyti uzufruktą. Kiekviena situacija turėtų būti įvertinama atskirai, visų pirma atsižvelgiama į tai, ar uzufrukto nustatymas atitinka nepilnamečio vaiko interesus, ar jų negalima apsaugoti kitu būdu. Manoma, jog tais atvejais, kai sutuoktinis, su kuriuo lieka gyventi nepilnamečiai vaikai, turi kitą gyvenamąją patalpą ar gali ją įsigyti, uzufruktas neturėtų būti nustatomas⁷⁰. Taigi teismas visų pirma turi vadovautis vaikų interesų prioriteto principu, tačiau tuo pačiu neužmiršti ir protingumo, sąžiningumo, teisingumo, sutuoktinių lygiateisiškumo principų. Būtina aptarti ir tokius atvejus, kai butas ar jo dalis, į kuriuos prašoma nustatyti uzufruktą, nuosavybės teise priklauso ne sutuoktiniui, bet tretiesiems asmenims. Tokiais atvejais nėra teisinio pagrindo nustatyti uzufruktą remiantis Civilinio kodekso 3.86 straipsnio antrąja dalimi. Būtent tokia nuostata vadovavosi Lietuvos Aukščiausiasis teismas 2006 m. gegužės 24 d. nutartyje pažymėdamas, jog tuomet, kai buvę gyvenamosios patalpos savininko šeimos nariai neturi kitos gyvenamosios patalpos, pasikeitus buto savininkui toliau gyvena tose pačiose gyvenamosiose patalpose, jų teisė naudotis patalpa gali išlikti nuomos ar panaudos

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gegužės 24 d. nutartis civilinėje byloje A. D. v. G. D., R. D., Nr. 3K-3-225/2006, kat. 75.6.1; 32.2 (S).

⁶⁹ MIKELĖNAS, išnaša 1, p. 146.

⁷⁰ *Ibid.*, p. 180.

pagrindu (Civilinio kodekso 6.494, 6.643 straipsniai)⁷¹. Analogišką nuomonę teismas išreiškė ir 2003 m. spalio 15 d. nutartyje, kur pažymima, jog teismai pagrįstai stengiasi apginti nepilnamečio vaiko teisę į būstą, tačiau tokiais atvejais be reikalo taikoma specialioji Civilinio kodekso 3.86 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta norma, kurios pagrindu galima nustatyti uzufruktą iki vaikui sueis 18 metų⁷². Taigi tais atvejais, kai buvusi šeimos gyvenamoji patalpa priklauso ne sutuoktiniui, bet trečiajam asmeniui, nustatyti uzufrukto vadovaujantis kodekso 3.86 straipsniu negalima, reikia vadovautis daiktinės ir prievolių teisės normomis (Civilinio kodekso 4.9, 6.643 straipsniais).

Prof. habil. dr. P. S. Vitkevičius iškelia klausimą, ar pakankamai yra akcentuojamas dėmesys vaikų interesams Civilinio kodekso 3.76 straipsnyje, reglamentuojančiame klausimų, aptariamų priimant sprendimą dėl gyvenimo skyrium, sprendimą. Autoriaus manymu, nuostatas, jog esant svarbioms priežastims, vaikų gyvenamoji vieta gali būti nustatyta pas kitus asmenis ar vaikų globos (rūpybos) institucijoje ir tai, jog pirmenybę gyventi šeimos gyvenamojoje patalpoje turi tas sutuoktinis, su kuriuo lieka gyventi vaikai reikėtų pakoreguoti, įtvirtinti tai, jog sutuoktiniams ėmus gyventi skyrium išliktų šeimos gyvenamoji patalpa ir vaikai joje liktų gyventi⁷³. Mano manymu, šis autoriaus teiginys nėra visiškai pagrįstas, kadangi net ir tiesiogiai to neįtvirtinus būtent šiame konkrečiame kodekso straipsnyje, teismas visuomet be išlygų turi vadovautis nepilnamečių vaikų interesais, todėl tokios nuostatos įtvirtinimas šiame straipsnyje, manau, nieko iš esmės nepakeistų.

Įstatymu sureguliuojami ir tie atvejai, kai sutuoktiniai šeimos gyvenamąją patalpą nuomojasi. Tokiais atvejais vėl gi vadovaujamosi visų pirma vaikų, o taip pat ir silpnesniojo sutuoktinio interesais, teismas gali perkelti nuomininko teises sutuoktiniui, su kuriuo lieka gyventi nepilnamečiai vaikai ar kuris yra nedarbingas. Civilinio kodekso 4.142 straipsnyje teigiama, kad uzufrukto objektu gali būti kilnojami ir nekilnojantieji daiktai, esantys nuosavybės teisės objektu. Tačiau dar senovės Romoje buvo žinomas *quasi usufructus*, leidžiantis naudotis ne tik daiktais, bet ir teisėmis, taigi ir dabar tam tikrais atvejais galima uzufruktas naudotis ne tik daiktais, bet ir teisėmis, tokiomis kaip nuomos, panaudos, tuo labiau, kad jų objektai yra daiktai, nuosavybės teise priklausantys savininkui, o naudojimosi, dažnai ir valdymo teises į

⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gegužės 24 d. nutartis civilinėje byloje A. D. v. G. D., R. D., Nr. 3K-3-225/2006, kat. 75.6.1; 32.2 (S).

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje A. S. v. J. P., Nr. 3K-3-959/2003, kat. 25.2; 25.7; 27.2.2.

⁷³ VITKEVIČIUS, išnaša 2, p. 77.

juos turi nuomininkas ar panaudos gavėjas⁷⁴. Tačiau Civilinio kodekso komentare šis klausimas suprantamas kiek kitaip, čia tai vadinama ne *quasi usufructu*, o tiesiog nuomininko teisės perkėlimu, kuris pagal analogiją gali būti taikomas ir, pavyzdžiui, panaudos teisėms.

Manau reikia atkreipti dėmesį į tai, jog toks šeimos turto teisinio statuso pabaigos reglamentavimas vėl gi yra teisingas žvelgiant iš šeimos pozicijų. Trečiųjų asmenų atžvilgiu toks reglamentavimas varžo jų teises. Pavyzdžiui, teismui nurodžius, jog teisė likti gyventi šeimos gyvenamojoje patalpoje ar jos dalyje yra suteikiama sutuoktiniui, su kuriuo gyventi lieka nepilnamečiai vaikai iki jie sulauks pilnametystės, efektyviai įgyvendinamas vaikų teisių bei interesų apsaugos principas. Tačiau, pavyzdžiui, žvelgiant iš kreditoriaus pozicijų, teisine prasme būstas apsunkinamas, problematišku tampa gyvenamosios patalpos atlaisvinimas.

Pasibaigus šeimos turto teisiniam režimui, kilnojamųjų daiktų priteisimo klausimas sprendžiamas daug paprasčiau. Namų apyvokos daiktai, skirti šeimos namų ūkio poreikiams tenkinti gali būti priteisti sutuoktiniui, su kuriuo šeimos gyvenamojoje patalpoje lieka gyventi nepilnamečiai vaikai⁷⁵. Kiekvienu atveju teismas turi įvertinti situaciją, vadovautis vaikų interesų prioriteto principu, teisingumo, protingumo, sąžiningumo principais.

⁷⁴VITKEVIČIUS, išnaša 2, p. 82.

⁷⁵MIKELĖNAS, išnaša 5, p. 106.

3. Šeimos turto institutas užsienio valstybėse: Kanada ir Prancūzija

3.1 Kanada

Prieš pradėdant kalbėti apie šeimos turto instituto ypatybes Kanadoje, visų pirma reikia paminėti tai, jog didžiosios daugumos Kanados provincijų teisinės sistemos yra paremtos bendrosios teisės sistema, įtakota Didžiosios Britanijos, o Kvebeko provincijoje yra įsigalėjusi kontinentinės teisės sistema, įtakota Prancūzijos. Šiame darbe kalbėsiu būtent apie Kvebeko provincijos civiliniame kodekse, kurio turinys buvo labai įtakotas Prancūzijoje vykusio kodifikavimo bei *Code Napoleon*⁷⁶, įtvirtintą šeimos turto institutą, kadangi tarp jo ir Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse reglamentuojamo šeimos turto instituto galima išvelgti gana akivaizdžių bei dėmesio vertų skirtumų, kurie aptariami toliau šioje darbo dalyje. Be to, Kanados Kvebeko provincijos šeimos turto institutas ne tik iš esmės skiriasi nuo analogiško instituto Lietuvoje, bet ir praktikoje plačiai taikomas jau daugiau nei devyniolika metų.

Šeimos turtą reglamentuojančios normos Kanados Kvebeko provincijoje įsigalioja ir pradėdamos taikyti nuo 1989 m. liepos 1 d., t.y. dvylika metų anksčiau nei toks institutas įtraukiamas į Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą. Kvebeko provincijos civiliniame kodekse, šeimos turto institutas (angl. - *family patrimony*, pranc. - *le patrimoine familial*), palyginus su Lietuvos Respublikos civilinio kodekso normomis, reglamentuojamas kur kas detalčiau, jam skiriama kur kas daugiau įstatymo straipsnių. Šis institutas reglamentuojamas antroje Kvebeko provincijos civilinio kodekso knygoje, skirtoje šeimos teisei, tiesiogiai šiam institutui reguliuoti yra skiriami ketvirtojo antrosios knygos skyriaus 401-413 straipsniai, kuriuose kalbama apie disponavimą šeimos turtu, 414 – 426 straipsniai, įtvirtinantys šeimos turto sudėtį bei šeimos turto teisinio režimo pabaigos pasekmes, apie šeimos turtą užsimenama ir 500-jame straipsnyje, kalbant apie separacijos nustatymo pasekmes. Taigi šeimos turto institutas Kvebeko provincijos civiliniame kodekse reglamentuojamas labai detalai. Pažymėtina, jog skirtingai nei Lietuvoje, kur šeimos turto teisinis režimas, įstatymo bei sutarties nustatyti sutuoktinių turto teisiniai režimai aptariami

⁷⁶ DUHAIME, Lloyd. Quebec's Civil Code. In *Duhaime's Legal Dictionary* [interaktyvus]. British Columbia, 2007. [Žiūrėta 2008 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.duhaime.org/LegalResources/FamilyLaw.aspx>>.

kartu viename skyriuje, o šeimos turtas į atskirą režimą nėra išskiriamas, Kanados Kvebeko provincijos civiliniame kodekse sutuoktinių įstatymo bei sutarties nustatyti turto teisiniai režimai aptariami atskirai - tam skirtame penktajame antrosios knygos skyriuje. Šeimos turto institutą reglamentuojančios normos yra imperatyvios, sutuoktiniai jų negali keisti savo susitarimu. Manau, jog galima teigti, kad kaip ir Lietuvoje tai yra specifinis turto teisinis režimas.

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog skiriasi Lietuvos bei Kanados Kvebeko provincijos šeimos turto instituto paskirtis. Kanadoje šis institutas buvo įtvirtintas siekiant vieno pagrindinio tikslo – siekiant užtikrinti ekonominę sutuoktinių lygybę, apginti silpnesniojo ekonominiu požiūriu sutuoktinio teises. Tai ypač aktualu tuomet, kai sutuoktiniai sutartimi nustato, jog santuokoje įgytas turtas yra kiekvieno jų asmeninė nuosavybė. Būtent todėl, siekiant užkirsti kelią atvejams, kai, nutraukus santuoką ar kitais pagrindais šeimos turto teisiniam režimui pasibaigus, nukenčia silpnesnis sutuoktinis, ir įtvirtinamas šis specifinis sutuoktinių turto režimas⁷⁷. Taigi apie nepilnamečių vaikų teisių bei interesų gynybą įtvirtinant šį institutą, kaip šiuo atveju yra Lietuvoje, Kanados Kvebeko provincijoje nekalbama, tai nėra vienas iš šio instituto Kanadoje tikslų. Mano nuomone, Lietuvoje šio instituto pagalba siekiant užtikrinti ne tik sutuoktinių, bet ir nepilnamečių vaikų teises bei interesus, einama teisinga linkme, kadangi santuokoje esant nepilnamečių vaikų, šeimos turto teisiniam režimui pasibaigus būtina užtikrinti, jog vaikų teisės nebus pažeistos.

Analogiškai kaip ir Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse šeimos turto teisinį statusą konkretus turtas įgyja nuo santuokos įregistravimo dienos. Šeimos turtas tokį statusą įgyja nepriklausomai nuo to, kuriam iš sutuoktinių nuosavybės teise šis turtas priklauso⁷⁸. Pažymėtina, jog specifinis šeimos turto teisinis režimas taikomas sutuoktinių, t.y. įstatymo nustatyta tvarka sudariusių santuoką asmenų turtui. Tačiau šeimos turto teisinis režimas taip pat taikomas ir civilinę partnerystę (angl. - *civil union*) įstatymų nustatyta tvarka įregistravusiems asmenims, kuriems Kanados teisėje suteikiamos tokios pat teisės bei nustatomos pareigos kaip ir santuoką sudariusiems asmenims⁷⁹. Kartu gyvenančių, nepriklausomai nuo to, kiek laiko praėjo nuo gyvenimo kartu pradžios, tačiau santuokos

⁷⁷ Chambre des notaries du Quebec. *Family Patrimony* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.cdnq.org/en/legalInformations/depliants/familyPatrimony.html>>.

⁷⁸ *Civil Code of Quebec* [interaktyvus]. In Canadian Legal Information Institute [žiūrėta 2008 m. vasario 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.canlii.org/qc/laws/sta/ccq/20080215/whole.html>>.

⁷⁹ Chambre des notaires du Quebec. *A couple is a couple* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-28]. Prieiga per internetą: <<http://www.cdnq.org/en/legalInformations/marriage.html>>.

įstatymų nustatyta tvarka nesudariusių arba civilinės partnerystės neįregistravusių asmenų turtui šios normos netaikomos⁸⁰.

Vienas pagrindinių Lietuvos Respublikos bei Kanados Kvebeko provincijos šeimos turto instituto skirtumų yra jo sudėtis. Kvebeko provincijos civiliniame kodekse plačiau žiūrima į turta, įeinantį į šeimos turto sudėtį, tai:

- šeimos gyvenamoji patalpa arba teisė ja naudotis;
- kilnojamieji daiktai, naudojami šeimos ūkyje, baldai, namams dekoruoti skirti daiktai, tokie kaip paveikslai ir kiti meno dirbiniai, išskyrus kolekcijas;
- šeimos poreikiams tenkinti naudojamos transporto priemonės;
- santuokos metu sukauptos lėšos pagal pensijos planą (išskyrus tokius planus, pagal kuriuos pergyvenusiam sutuoktiniui išmokama išmoka kito sutuoktinio mirties atveju);
- visos sutuoktinių pajamos, gautos santuokos metu, registruotinos pagal Kvebeko pensijų plano ar panašaus plano reikalavimus.

Kalbant apie šeimos gyvenamąją patalpą, ja, kaip ir Lietuvos Respublikoje, pripažįstama bet kokia patalpa (butas, namas, poilsio nameliai ir panašiai), pritaikyta gyventi ir kurioje šeima faktiškai gyvena. Kai šeima gyvena didesniame pastate (dviejų butų namas, butų nuoma yra šeimos verslas ir panašiai), šeimos turtu pripažįstama tik ta namo dalis, kurioje šeima faktiškai gyvena⁸¹. Kalbant apie lėšas sukauptas pagal pensijos planą, šeimos turtu pripažįstamos tik tos lėšos, kurios sukauptos jau sudarius santuoką, iki santuokos sudarymo į fondą pervestos lėšos yra asmeninė kiekvieno sutuoktinio nuosavybė⁸².

Į šeimos turto sudėtį neįeina nekilnojamieji bei kilnojamieji daiktai, kuriuos vienas sutuoktinis paveldėjo ar įgijo dovanojimo pagrindu prieš ar po santuokos sudarymo⁸³. Kaip pavyzdį galima pateikti Kvebeko provincijos Apeliacinio teismo 1994 m. gegužės 22 d. nutartį, kurioje teigiama, jog paveikslas, kurį ieškovas dovanojo atsakovui, nors ir buvo naudojamas šeimos gyvenamajai patalpai dekoruoti, yra pripažintinas asmenine atsakovo nuosavybe, kadangi įgytas dovanojimo pagrindu⁸⁴.

⁸⁰ Chambre des notaires du Quebec. *De facto marriage* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-28]. Prieiga per internetą: <<http://www.cdnq.org/en/legalInformations/depliants/DeFactoMarriage.html>>.

⁸¹ Kanados Teisingumo ministerija. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-28]. Prieiga per internetą: <<http://www.justice.gouv.qc.ac/english/publications/generale/patrimoine-a.htm>>.

⁸² *Civil Code of Quebec*, Išnaša 78.

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ Kanados Kvebeko provincijos Apeliacinio teismo 1994 m. balandžio 22 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 500-09-001899-913. In *Canadian Legal Information Institute* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.canlii.org/en/qc/qcca/doc/1994/1994canlii5589/1994canlii5589.html>>.

Tais atvejais, kai iš sutuoktiniui dovanoto ar paveldėto turto, neįeinančio į šeimos turto sudėtį, gautos pajamos panaudojamos šeimos turto įsigyjimui ar pagerinimui, dalijant šeimos turta, jo vertė atitinkamai mažinama (t.y. sutuoktinis, investavęs jam asmeninės nuosavybės teise priklausančias lėšas atitinkamai gauna šeimos turto vertės padidėjimą)⁸⁵.

Šeimos turtui taip pat nepriskiriami daiktai, naudojami išimtinai vieno sutuoktinio poreikiams tenkinti (tai gali būti kompiuteris, muzikos instrumentas ir panašiai), gryniesi bei banko sąskaitose esantys pinigai, akcijos, obligacijos, kiti investiciniai popieriai, neregistruotos anuiteto sutartys, įmonės ir ūkiai (išskyrus į juos įeinančias gyvenamąsias patalpas)⁸⁶.

Taigi Lietuvos Respublikos bei Kvebeko provincijos šeimos turto sudėtis akivaizdžiai skiriasi. Šiuo atveju, manau, tinkamesnis Lietuvai yra būtent Lietuvos įstatymo leidėjų ir pasirinktas variantas, kuomet šeimos turtui priskiriami tik būtinausi daiktai. Į šeimos turto sudėtį įtraukiant didžiąją dalį sutuoktiniams priklausančių daiktų kaip yra Kanadoje, o šeimos turto teisinio režimo pabaigos atveju juos lygiomis dalimis paskirstant sutuoktiniams, galima daryti išvadą, jog šeimos turtas yra dar viena nuosavybės rūšis. Šis klausimas plačiau bus aptariamasis toliau šioje darbo dalyje. Tuo tarpu šeimos turtui priskiriant tik pagrindinius, būtinausius daiktus, manau, pakankamai efektyviai yra įgyvendinami instituto tikslai, tuo pačiu nekomplikuojant situacijos tais atvejais, kai norima disponuoti sutuoktiniams priklausančiais daiktais ar šeimos turto teisinis režimas baigiasi.

Kaip ir Lietuvos Respublikos taip ir Kvebeko provincijos civiliniame kodekse yra numatomi disponavimo šeimos turtu apribojimai, tokio turto valdymas, disponavimas juo reglamentuojamas griežčiau. Kalbant apie kilnojamuosius daiktus nustatoma, jog nei vienas iš sutuoktinių be kito sutuoktinio sutikimo negali perleisti, įkeisti ar kitaip suvaržyti naudojimosi šeimos turtui priskirtiniais (šeimos namų ūkyje naudojamais) daiktas galimybę. Sutuoktinis, nedavęs sutikimo atlikti tokius veiksmus bei vėliau jų nepatvirtinęs, gali reikalauti tokį sandorį pripažinti negaliojančiu. Tačiau toks sandoris negali būti pripažįstamas negaliojančiu, jei trečioji šalis buvo sąžininga. Šios disponavimo kilnojamaisiais daiktais taisyklės įtvirtinamos Kvebeko provincijos civilinio kodekso 401 - 402 straipsniuose. Kaip ir Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, taip ir čia nenurodoma, kokio sutikimo reikalaujama, todėl, manau, galima teigti, jog pakanka ir žodinio sutuoktinio sutikimo, juo

⁸⁵ Family Patrimony. In *Lavery, De Billy* [interaktyvus]. May 1996 [žiūrėta 2008 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.laverydebilly.com/pdf/bulletins/960503a.pdf>>

⁸⁶ DUHAIME, išnaša 76.

labiau, kad toliau kalbant apie nekilnojamuosius daiktus tiksliai nurodoma, jog sutikimas turi būti rašytinis.

Kalbant apie nekilnojamąjį turtą, priskirtiną šeimos turtui, t.y. šeimos gyvenamąją patalpą, reikia aptarti du atvejus, reglamentuojamus Kvebeko civiliniame kodekse. Visų pirma kalbama apie tuos atvejus, kai sutuoktiniai šeimos gyvenamąją patalpą nuomoja. Nė vienas iš sutuoktinių, sudariusių nuomos sutartį, be kito sutuoktinio rašytinio sutikimo negali gyvenamosios patalpos subnuomoti, perleisti nuomos teisės, nutraukti nuomos sutarties, jei nuomotojui yra žinoma, jog patalpa yra naudojama kaip šeimos gyvenamoji patalpa. Svarbu yra tai, jog nuomojamos patalpos savininkui sutuoktiniai ar vienas iš jų turi pranešti, jog patalpa naudojama kaip šeimos gyvenamoji patalpa. Sutuoktinis, tokio raštiško sutikimo nedavęs ir vėliau tokio sandorio nepatvirtinęs kaip ir kilnojamųjų daiktų atveju gali reikalauti sandorį pripažinti negaliojančiu⁸⁷.

Rašytinio kito sutuoktinio sutikimo reikalaujama ir tuomet, kai šeimos gyvenamoji patalpa vienam iš sutuoktinių priklauso nuosavybės teise. Tais atvejais, kai gyvenamoji patalpa nuosavybės teise priklauso abiem sutuoktiniams, ji valdoma, ja disponuojama bendrai. Rašytinis leidimas reikalingas tais atvejais, kai patalpa yra vieno sutuoktinio nuosavybė. Be tokio rašytinio sutikimo negalima perleisti nuosavybės teisės į šeimos gyvenamąją patalpą, išnuomoti ar kitaip suvaržyti teises į ją. Sutuoktinis, nedavęs sutikimo atlikti šiuos veiksmus ir vėliau jų nepatvirtinęs, reikalauti sandorį pripažinti negaliojančiu gali tik tuo atveju, jei patalpa buvo įregistruota kaip turinti šeimos turto statusą. Taigi šis reikalavimas yra analogiškas Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtintam reikalavimui. Pažymėtina, jog uzufukto bei ilgalaikės nuomos (*emphyteusis*) atvejais taikomos tos pačios aukščiau išdėstytos nuostatos, skiriasi tik tai, jog konkrečiai nenurodyta, kad sutikimas turi būti išreikštas raštu, todėl manau, jog pakankamas būtų ir žodinis sutikimas⁸⁸.

Kvebeko civiliniame kodekse įtvirtinama ir nuostata, jog sutikimo nedavęs sutuoktinis gali, nepažeisdamas kitų asmenų teisių, reikalauti žalos atlyginimo iš jo teises pažeidusio sutuoktinio arba trečiojo nesąžiningo asmens.

Kalbant apie šeimos turto teisinio režimo pabaigą, o baigiasi jis tokiais pat atvejais kaip ir Lietuvos Respublikoje, t.y. nustačius gyvenimą skyriumi (separaciją), santuoką nutraukus arba pripažinus negaliojančia arba vienam iš sutuoktinių mirus, Kvebeko civiliniame kodekse

⁸⁷ *Civil Code of Quebec*, išnaša 78.

⁸⁸ *Ibid.*

įtvirtinamos tokios normos. Visų pirma, tais atvejais, kai šeimos patalpa naudojama nuomos pagrindu, teismas gali perkelti nuomos teises sutuoktiniui, kuris nėra sudaręs nuomos sutarties, tačiau yra reikalingas šios gyvenamosios patalpos. Tuomet visos pirmojo sutuoktinio teisės ir pareigos pagal nuomos sutartį baigiasi. Kuomet gyvenamoji patalpa nuosavybės teise priklauso vienam sutuoktiniui, teisė ja naudotis gali būti suteikiama tam sutuoktiniui, su kuriuo gyventi lieka nepilnamečiai vaikai, tai gali būti ir sutuoktinis, kuriam nuosavybės teise nekilnojamas daiktas nepriklauso. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog šiame straipsnyje pirmą kartą paminimi nepilnamečiai vaikai, tai vienintelė norma reglamentuojanti šeimos turto institutą, kurioje užsimenama apie vaikus ir galima teigti, jog ji skirta vaikų teisių apsaugai.

Būtina paminėti ir vieną labai svarbų skirtumą tarp Lietuvos Respublikos ir Kanados Kvebeko provincijos šeimos turto instituto taikomų normų – Kvebeko civiliniame kodekse nėra reikalaujama teismo leidimo, norint sudaryti sandorius susijusius su šeimos turtui priskirtinu nekilnojamuoju daiktu. Kvebeko civiliniame kodekse vaikų teisių apsaugai bei gynybai, be abejo, yra skiriama vietos, kodekso 32, 33 ir 34 straipsniuose įtvirtinama, jog visi su vaikais susiję klausimai turi būti sprendžiami vadovaujantis vaikų interesais bei nepažeidžiant jų teisių, visais atvejais turi būti vadovujamasi vaiko moraliniais, intelektualiniais, fiziniais, emociniais poreikiais, atsižvelgiama į jo amžių, sveikatos būklę, asmenines savybes bei kitus svarbius aspektus, visuomet, jei tai įmanoma, turi būti išklausa vaiko nuomonės teisme⁸⁹. Tačiau tai tik bendrieji principai, bendrosios normos, ginančios vaikų teises bei interesus, specialių normų, kaip yra Lietuvoje (dėl teismo leidimo gavimo) nėra įtraukta į įstatymą. Manau tai yra vienas iš įdomesnių ir diskutuotinių klausimų. Lietuvoje didžiąją dalį teismuose nagrinėjamų bylų, susijusių su šeimos turtu, sudaro būtent bylos dėl teismo leidimų išdavimo. Tokių privalomų leidimų gavimas apsunkina disponavimą šeimos turtu, pavyzdžiui, nekilnojamo turto pardavimo procesas tampa ilgesniu, esant tam tikroms aplinkybėms gali būti iš viso neleista tam tikrą sandorį sudaryti. Kanados Kvebeko provincijoje be tokių leidimų iš viso apsieinama. Mano nuomone, tai, jog turint nepilnamečių vaikų ir norint disponuoti šeimos gyvenamąja patalpa būtinas teismo leidimas yra teigiamas sprendimas, suteikiantis papildomą apsaugą vaikų interesams, dažniausiai gana efektyviai padedantis įgyvendinti vaiko teisę turėti gyvenamąją patalpą, todėl, manau, šiuo konkrečiu atveju Kanados pavyzdžiu sekti nereikėtų.

⁸⁹ *Civil Code of Quebec*, išnaša 78.

Kilnojamųjų daiktų atžvilgiu šeimos turto režimui pasibaigus taip pat nustatyta speciali taisyklė – teismas gali vienam sutuoktiniui nuosavybės teise priklausantį daiktą perduoti nuosavybės, nuomos ar kita teise antrajam sutuoktiniui. Teismas gali nustatyti, jog sutuoktinis, kuriam pereina nuosavybės teisė ar suteikiama teisė naudotis daiktu kitu pagrindu, turi kitam sutuoktiniui sumokėti tam tikrą kompensaciją (visą iš karto ar dalimis, priklausomai nuo to kaip nusprendžia teismas).

Kvebeko provincijos civiliniame kodekse gana daug normų skiriama šeimos turto teisinio režimo pabaigai reglamentuoti. Reikia pažymėti ir tai, jog Kvebeko provincijos teismuose, skirtingai nei Lietuvoje, daugiausia bylų yra būtent dėl šeimos turto teisinio režimo pabaigos. Atskirai įstatyme yra aptariamas šeimos turto padalijimas. Šeimos turtas dalinamas vadovaujantis Civilinio kodekso 416 - 426 straipsniais bei reglamentuojamas labai detalai. Nustačius separaciją, santuoką nutraukus ar pripažinus negaliojančia, visų pirma iš šeimos turto atskaitomos sumos, reikalingos su šeimos turtu susijusioms prievolėms įvykdyti (t.y. paskolos šeimos turto įsigyjimui, taisymui, gerinimui, priežiūrai ir panašiai), o likęs šeimos turtas dalijamas sutuoktiniams lygiomis dalimis, jei šeimos turto teisinis režimas baigiasi dėl vieno iš sutuoktinių mirties – lygiomis dalimis tarp antrojo sutuoktinio ir įpėdinių (jei tai nėra pakeista testamentu, kadangi sutuoktiniai turi teisę testamentu nustatyti, jog po vieno iš sutuoktinių mirties visas šeimos turtas lieka antrajam sutuoktiniui). Dalinant šeimos turtą neatsižvelgiama į tai, kurio iš sutuoktinių nuosavybė iki santuokos sudarymo šis turtas buvo, net ir asmenine vieno sutuoktinio nuosavybe buvęs turtas dalinamas lygiomis dalimis. Tai vienas iš įdomesnių aspektų, turint omenyje tai, jog į šeimos turto sudėtį įeina gana daug kilnojamųjų bei nekilnojamųjų sutuoktiniams priklausančių daiktų, t.y. šeimos turto apibrėžimas gana platus, o dalijama yra lygiomis dalimis. Manau šiuo atveju įgyvendinamas yra sutuoktinių lygybės principas, o tuo pačiu ir silpnesniojo sutuoktinio apsaugos principas. Tačiau teismui suteikiama ir sprendimo laisvė. Kaip pavyzdį galima pateikti Kvebeko provincijos Aukštesniojo teismo 2005 m. gegužės 8 d. nutartį. Šioje byloje ieškovė prašė priteisti jai didesniąją šeimos turto dalį bei teisę likti gyventi šeimos gyvenamojoje patalpoje. Teismas šiuo atveju manė, jog nėra pakankamai įrodymų, patvirtinančių, jog ieškovė daugiau finansiškai prisidėjo prie šeimos turto įsigyjimo, nors atsakovas gana ilgą laiką nedirbo, tai nereiškia, jog jis tai darė piktavališkai. Taigi teismas nusprendė šeimos turtą (kilnojamąjį bei nekilnojamąjį) padalinti lygiomis dalimis. Dar vienas įdomus aspektas šioje byloje yra tai, jog teismas priteisė išlaikymą iš atsakovo bylos nagrinėjimo metu jau pilnametei (20-metei) dukrai, kuri studijuoja aukštojoje mokykloje ir yra reikalinga finansinės paramos, tačiau

sprendžiant dėl šeimos turto padalijimo vaiko interesai nebuvo minimi⁹⁰. Taigi teismas kiekvienu atveju turėtų įvertinti konkrečią situaciją, jam suteikiama teisė nukrypti nuo lygių dalių principo, jei tokio principo laikymasis galėtų pažeisti vieno iš sutuoktinių teises tais atvejais kai santuoka truko labai trumpai, kuomet vienas iš sutuoktinių šeimos turtą iššvaistė, išsekvojo, buvo nesąžiningas⁹¹. Paprastai dalinant šeimos turtą, teismas nusprendžia, kuriam sutuoktiniui lieka pats šeimos turtas, nustatoma pinigų suma, kurią šis sutuoktinis turi sumokėti iš karto arba dalimis (negali būti nustatytas ilgesnis nei dešimties metų terminas) sutuoktiniui, kuris šeimos turto natūra negauna. Iš sutuoktinio, kuris turi tam tikrą sumą sumokėti gali būti pareikalaujama prievolės užtikrinimo⁹². Šeimos turto padalinimo klausimas dažnai sprendžiamas parduodant šeimos turtą sudarančius kilnojamuosius bei nekilnojamuosius daiktus bei padalinant sutuoktiniams gautas sumas.

Kalbant apie šeimos turto teisinio režimo pabaigą bei turto padalijimą, kaip pavyzdį galima pateikti Kanados Kvebeko provincijos Aukštesniojo teismo 2006 m. spalio 19 d. nutartį, kuria teismas išsprendė klausimą dėl separacijos nustatymo bei šeimos turto padalijimo. Labai tiksliai buvo nustatyta kiekvienos šeimos turto sudedamosios dalies (pensijos planų, gyvenamosios patalpos, baldų, automobilių, pajamų) vertė, teisė gyventi šeimos gyvenamojoje patalpoje buvo suteikta sutuoktiniui, kuris joje liko gyventi su nepilnamečiais vaikais, tuo pačiu šis sutuoktinis buvo įpareigotas kitam sutuoktiniui sumokėti tam tikrą kompensaciją už natūra gautą šeimos turtą⁹³.

Taigi akivaizdu, jog skiriasi ir šeimos turto teisinio režimo pabaigos pasekmės Lietuvos Respublikoje bei Kvebeko provincijoje. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse nėra normų, reglamentuojančių šeimos turto padalijimą, šeimos turtas nėra dalijamas sutuoktiniams lygiomis dalimis kaip tai daroma Kanadoje, dalijama vadovaujantis normomis, reglamentuojančiomis asmeninę bei bendrąją sutuoktinių nuosavybę ir jų padalijimą, t.y. neatsižvelgiama į tai, jog konkretus turtas santuokos metu buvo priskiriamas šeimos turtui. Pavyzdžiui, Šiaulių miesto apylinkės teismas 2005 m. spalio 21 d. nutartimi, nutraukė P. J. bei K. J. santuoką, pripažino, jog santuoka iširo dėl abiejų sutuoktinių kaltės, o santuokoje įgytą butą bei automobilį padalino abiems sutuoktiniams, vadovaudamasis bendrosios

⁹⁰ Kanados Kvebeko provincijos Aukštesniojo teismo 2005 m. balandžio 8 d. sprendimas civilinėje byloje S. V. v. H. V., Nr. 505-12-024616-024. In *Canadian Legal Information Institute* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.canlii.org/en/qc/qccs/doc/2005/2005canlii17057/2005canlii17057.html>>.

⁹¹ *Civil Code of Quebec*, išnaša 78.

⁹² DUHAIME, išnaša 76.

⁹³ Kanados Kvebeko provincijos Aukštesniojo teismo 2006 m. gruodžio 7 d. sprendimas civilinėje byloje A. v. B., Nr. 550-04-007427-020. In *Canadian Legal Information Institute* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.canlii.org/en/qc/qccs/doc/2006/2006qccs6889/2006qccs6889.html>>.

jungtinės nuosavybės padalijimą reglamentuojančiomis normomis, tai, jog šie daiktai įėjo į šeimos turto sudėtį nebuvo vertinama⁹⁴. Tuo tarpu Kvebeko provincijos teismai tokioje situacijoje būtų vadovavęsi specialiomis jų kodekse įtvirtintomis normomis, reglamentuojančiomis šeimos turto padalijimą. Pavyzdžiui, Kvebeko provincijos Aukštesnysis teismas 2003 m. rugsėjo 29 d. priėmė nutartį padalinti buvusių sutuoktinių (santuoka buvo nutraukta 2002 metais, bet iki 2003 metų sutuoktiniai gyveno toje pačioje gyvenamojoje patalpoje, tačiau bendro ūkio nebevedė), šeimos turta, nustatė konkrečius kilnojamuosius bei nekilnojamuosius daiktus, įeinančius į šeimos turta, priėmė sprendimą turta padalinti lygiomis dalimis, vadovaujantis Kvebeko civilinio kodekso nuostatomis, reglamentuojančiomis šeimos turto padalijimą⁹⁵.

Manau klausimas, kurios valstybės pasirinktas variantas geresnis, yra diskutuotinas. Dalijant šeimos turta sutuoktiniams lygiomis dalimis, nepriklausomai nuo to, kuriam iš sutuoktinių šis turtas priklausė iki santuokos, efektyviai yra įgyvendinamas sutuoktinių lygybės principas. Taigi pasibaigus santuokai, turtas dalijamas vadovaujantis normomis, reglamentuojančiomis šeimos turto padalijimą, asmeninę nuosavybę (paveldėtas, dovanotas turtas). Tuo tarpu Lietuvoje tokiais atvejais vadovaujamosi bendrosios jungtinės nuosavybės padalijimą bei asmeninę nuosavybę reglamentuojančiomis normomis. Abiem atvejais atsižvelgiama ir į tai, ar sutuoktiniai yra sudarę vedybų sutartį. Įdomus šio klausimo aspektas yra tame, jog, pavyzdžiui, pagal Kvebeko civilinio kodekso taisykles, asmenine vieno sutuoktinio nuosavybe iki santuokos sudarymo buvęs nekilnojamas turtas – šeimos gyvenamoji patalpa – dalijamas lygiomis dalimis abiem sutuoktiniams. Tuo tarpu Lietuvoje šiuo atveju asmenine sutuoktinio nuosavybe iki santuokos sudarymo buvusi gyvenamoji patalpa, vėliau priskirta prie šeimos turto, šiam specifiniam režimui pasibaigus, priskiriama prie asmeninio sutuoktinio turto. Todėl galima būtų sakyti, jog iš vienos pusės, Kanadoje įtvirtintos normos geriau apsaugo silpnesniojo sutuoktinio teises, efektyviau įgyvendinamas lygybės principas, tačiau iš kitos pusės, Lietuvoje įtvirtinta tvarka, manau, taip pat savotiškai padeda įgyvendinti sutuoktinių lygybės principą, apsaugo nuo tokių atvejų, kai santuoka sudaroma vienam sutuoktiniui siekiant tik asmeninės finansinės naudos. Vis tik ir Lietuvoje, ir

⁹⁴ Šiaulių miesto apylinkės teismo 2005 m. spalio 21 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-3251-326/2005, kat. 75.4.3; 116.4.

⁹⁵ Kanados Kvebeko provincijos Aukštesniojo teismo 2003 m. rugsėjo 29 d. sprendimas civilinėje byloje *P. U. v. D. C.*, Nr. 500-12-254173-002. In *Canadian Legal Information Institute* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-06]. Prieiga per internetą: <<http://canlii.org/en/qc/qccs/doc/2003/2003canlii557/2003canlii557.html>>.

Kanadoje teismui yra suteikiama sprendimo laisvė, kiekvienu atveju teismas turėtų stengtis visapusiškai įvertinti konkrečią situaciją.

Skirtingai nei Lietuvoje, Kvebeko civiliniame kodekse nėra įtvirtinama, jog iš šeimos turto negali būti išieškoma pagal kreditorių reikalavimus. Taigi šeimos turto teisinis statusas prieš kreditorius negali būti panaudotas. Tačiau kreditorius, norėdamas išieškoti iš šeimos turto, pats negali inicijuoti šeimos turto padalinimo, tai yra asmeninė sutuoktinio teisė⁹⁶.

Taigi akivaizdu, jog Kanados Kvebeko provincijos civiliniame kodekse bei Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtinti šeimos turto institutai yra panašūs, tačiau turi ir esminių skirtumų. Lietuvoje didesnis dėmesys yra skiriamas nepilnamečių vaikų apsaugai, šeimos turto institutą reglamentuojančios specialiosios normos Lietuvoje nėra taip plačiai naudojamos. Tuo tarpu Kvebeko provincijoje šis institutas reglamentuojamas labai detalai, jo paskirtis yra kito sutuoktinio teisių ir interesų apsauga, gynimas, manau, galima sakyti, jog tai yra ir tam tikra specifinė nuosavybės rūšis, bendrosios jungtinės nuosavybės atitikmuo.

Manau galima daryti išvadą, jog tai du ganėtinai skirtingi šeimos turto instituto modeliai, turintys savo privalumus bei trūkumus. Mano nuomone, Lietuvoje šis institutas yra gana naujas ir galbūt todėl ne taip plačiai naudojamas, tačiau vis tik manau, jog Kanados Kvebeko provincijos pavyzdžiu sekti nereikėtų, dėmesys bei šeimos turto instituto tiklas vis dėlto turėtų likti sukoncentruotas į vaikų teisių bei interesų apsaugą ir gynimą.

3.2. Prancūzija

Lyginant Lietuvos Respublikos įstatymuose įtvirtintą šeimos turto institutą su Kanados Kvebeko provincijos civiliniame kodekse įtvirtintu institutu galima pastebėti nemažai esminių skirtumų. Tą patį galima pasakyti ir lyginant du anksčiau aptartus šeimos turto instituto modelius (Lietuvos bei Kanados) su Prancūzijos Respublikos civiliniame kodekse reglamentuojamu šeimos turto institutu. Manau, galima teigti, jog tai trečiasis to paties instituto variantas, akivaizdžiai besiskiriantis nuo pirmųjų dviejų.

Kanados Kvebeko provincijos civilinis kodeksas, kaip jau minėjau, buvo labai įtakotas *Code Napoleon*, tačiau laikui bėgant buvo koreguojamas, taisomas, o 1994 m. sausio 1 d. įsigaliojusioji kodekso redakcija ganėtinai nemažai skiriasi nuo Prancūzijos kodekso

⁹⁶ *Civil Code of Quebec*, išnaša 78.

modelio⁹⁷, lyginant aktualiąsias kodeksų redakcijas akivaizdu, jog jose esama esminių skirtumų. Normos, susijusios su šeimos turtu Prancūzijos teisėje paskutinį kartą koreguotos buvo 1965-1970 metais, todėl, manau, galima teigti, jog Prancūzija yra pasirinkusi šeimos turto reglamentavimo variantą, kuris geriausiai atitinka šalies gyventojų poreikius, pakankamai apsaugo jų konkrečias su šeimos turtu susijusias teises bei interesus. Prancūzijos pasirinktas modelis skiriasi nuo anksčiau darbe aptartų Lietuvos bei Kanados Kvebeko provincijos institutų, todėl verta plačiau paanalizuoti Prancūzijos šeimos turto institutą reglamentuojančias normas, palyginti su anksčiau darbe išnagrinėtais institutais bei pabandyti atsakyti į klausimą, galbūt reikėtų atsižvelgti į užsienio praktiką, taikant šeimos turto institutą Lietuvoje.

Reikia pažymėti, jog Prancūzijoje šis institutas nėra toks svarbus ir plačiai taikomas kaip Kanados Kvebeko provincijoje. Manau, galima būtų teigti, jog Prancūzijos šeimos turto institutas šiuo atveju panašesnis į Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtintą institutą. Prancūzijos Respublikos civiliniame kodekse šio instituto reglamentavimui neskiriama atskirų straipsnių, šeimos turtas nėra išskiriamas į atskirą sutuoktinių turto teisinį režimą. Kalbant apie šeimos turta, svarbūs yra Prancūzijos civilinio kodekso 215, 220-1, 222, 226, 255, 285-1 straipsniai, skirti reglamentuoti santuokos institutui, bei 1387-1581 straipsniai, reglamentuojantys sutuoktinių turto įstatymo bei sutarties nustatytus teisinius režimus. Tiesiogiai šie straipsniai šeimos turto nereglamentuoja, apie šeimos gyvenamąją patalpą bei namų apyvokos daiktus, baldus, kalbama atskirose anksčiau išvardintų straipsnių dalyse. Atskiro termino, reiškiančio „šeimos turta“ Prancūzijos civiliniame kodekse taip pat nepateikiama. Čia kalbama tik apie atskirus daiktus, kilnojamuosius bei nekilnojamuosius, kuriems taikomos tam tikros specialios taisyklės. Manau, jog kaip ir Lietuvos Respublikoje, tai nėra atskira nuosavybės rūšis.

Prancūzijos civiliniame kodekse skiriamas pagal sutartį bei pagal įstatymą nustatytas sutuoktinių turto teisinis režimas. Tais atvejais, kai sutuoktiniai nesudarė vedybų sutarties arba joje aptarė ne visus klausimus, taikomas įstatymo nustatytas turto teisinis režimas. Tokiais atvejais, visas po santuokos įgytas sutuoktinių turtas yra laikomas jų bendrąja

⁹⁷ BRIANCON, Pierre. The “Other” Little Red Book. In *France Magazine* [interaktyvus]. 2004, no. 70 [žiūrėta 2008-03-21]. Prieiga per internetą: http://www.francemagazine.org/articles/issue70/article94.asp?issue_id=70&article_id=94.

jungtine nuosavybe (pranc. - *regime en communauté*)⁹⁸. Kaip jau minėjau, šeimos turtas nėra išskiriamas į atskirą šeimos turto teisinio režimo rūšį.

Kalbant apie šeimos turtą galima išskirti tokias specialias Prancūzijos civiliniame kodekse įtvirtinamas taisykles. Visų pirma, šeimos turtas yra šeimos gyvenamoji patalpa ir baldai, esantys toje patalpoje⁹⁹. Taigi šeimos turto sudėtis atitinka Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtinamą šeimos turto sudėtį ir nėra tiek daug apimanti kaip Kvebeko provincijos civiliniame kodekse įtvirtintas institutas.

Disponavimui į šeimos turtą įeinančiu turtu nustatomi tam tikri apribojimai. Vienas sutuoktinis be kito sutuoktinio sutikimo, negali perleisti ar suvaržyti teisių į šeimos gyvenamąją patalpą, taip pat joje esančius baldus ar namų apyvokos daiktus. Tokiais atvejais nesvarbu, kuriam iš sutuoktinių į šeimos turto sudėtį įeinantis daiktas priklauso nuosavybės teise, sutikimas reikalingas norint parduoti, padovanoti, įkeisti šeimos turtą, taip pat perleidžiant ar suvaržant kitas teises į šeimos gyvenamąją patalpą (pvz., sutuoktinis vienasmeniškai negali nutraukti nuomos sutarties)¹⁰⁰. Prancūzijos civiliniame kodekse nėra tiesiogiai nurodoma kokios formos – rašytinio ar žodinio- sutikimo reikalaujama. Manoma, jog sutikimas gali būti duodamas bet kuria iš šių formų¹⁰¹. Sutuoktinis, nedavęs sutikimo tokiam sandoriui sudaryti, gali reikalauti jį pripažinti negaliojančiu, ieškiniui taikomas vienu metų senaties terminas nuo to momento, kai sutikimo nedavęs sutuoktinis sužinojo arba turėjo sužinoti apie tokį sandorį¹⁰². Prancūzijos civilinio kodekso 222 straipsnyje kalbama apie tai, jog tais atvejais, kai sutuoktinis disponuoja kilnojamaisiais daiktais kitam sutuoktiniui nedalyvaujant, sudarant tokius sandorius su trečiaja sąžininga šalimi preziumuojama, jog kito sutuoktinio sutikimo tokiems veiksams atlikti nereikia. Tačiau daroma išimtis ir ši taisyklė netaikoma tais atvejais, kai sutuoktinis siekia perleisti, suvaržyti teises į baldus, įeinančius į šeimos turto sudėtį, t.y. esančius šeimos gyvenamojoje patalpoje. Pažymima, jog šios taisyklės sutuoktinių turtui taikomos visais atvejais, nepriklausomai nuo to, kokį turto teisinį režimą sutuoktiniai yra pasirinkę.

Taigi esminis skirtumas šiuo atveju yra tai, jog pagal Prancūzijos civilinį kodeksą, disponuojant šeimos turtui priskirtiniais daiktais, pakanka žodinio kito sutuoktinio sutikimo.

⁹⁸ Prancūzijos civilinis kodeksas. In *Legifrance.gov.fr* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-27]. Prieiga per internetą: <http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_somA.htm>.

⁹⁹ Prancūzijos civilinis kodeksas, išnaša 98.

¹⁰⁰ *Ibid.*

¹⁰¹ BOELE–WOELKI, Katharina. *Matrimonial Property Law from a Comparative Law Perspective* [interaktyvus]. [Amsterdam]: Stichting ter Bevordering der Notariele Wetenschap, 2000 [žiūrėta 2008-03-06]. Prieiga per internetą: <http://www.reading.ac.uk/nmsruntime/saveasdialog.asp?IID=7018&sID=34870>>.

¹⁰² Prancūzijos civilinis kodeksas, išnaša 98.

Manau, jog Lietuvos įstatymo leidėjo pasirinktas variantas – rašytinis sutikimas nekilnojamojo daikto atveju, teismo leidimo reikalavimas tais atvejais kai sutuoktiniai turi nepilnamečių vaikų – efektyviau apsaugo kito sutuoktinio bei nepilnamečių sutuoktinių vaikų teises bei interesus, nors ir apsunkina disponavimą tam tikrais daiktais, pailgina, pavyzdžiui, nekilnojamojo daikto perleidimo procesą.

Šeimos turto teisinis režimas Prancūzijoje baigiasi tokiais pat atvejais kaip ir Lietuvos Respublikoje bei Kvebeko provincijoje, t.y. nutraukus santuoką, pripažinus ją negaliojančia, vienam iš sutuoktinių mirus, sutuoktiniams pradėjus gyventi skyriumi¹⁰³. Visais šiais atvejais išsprendžiamas ir šeimos turto padalijimo klausimas, pavyzdžiui, santuokos nutraukimo atveju išsprendžiami ir šeimos gyvenamosios patalpos bei baldų padalinimo klausimai, tai reglamentuojama Prancūzijos civilinio kodekso 255 straipsnio 4-ojoje dalyje, kurioje teigiama, jog teismas be kitų klausimų gali išspėsti ir tai, kuriam iš sutuoktinių (ar abiem sutuoktiniams) lieka šeimos gyvenamoji patalpa ar suteikiama teisė joje gyventi. Teismas gali nustatyti, jog sutuoktinis už gyvenimą buvusioje šeimos patalpoje turi mokėti tam tikrą nustatytą sumą, kompensaciją kitam sutuoktiniui. Visais atvejais prioritetas teikiamas sutuoktinių nepilnamečių vaikų teisėms bei interesams. Jei sutuoktiniai turi nepilnamečių vaikų, gyvenančių šeimos gyvenamojoje patalpoje, kuri nuosavybės teise priklauso vienam sutuoktiniui, teismas gali nustatyti, jog sutuoktinis, kuriam ši patalpa nepriklauso, tačiau, kuris rūpinasi vaikais, gali likti gyventi šioje patalpoje nuomos (ar kitais panašiais) pagrindais. Toks sprendimas galimas, jei to reikalauja vaikų interesai, taigi visų pirma atsižvelgiama į vaikų interesus¹⁰⁴. Teisėjas tokiais atvejais nustato nuomos terminą, kuris gali būti pratęstas iki kol jauniausias iš sutuoktinių vaikų sulauks pilnametystės, pasikeitus aplinkybėms tokia nuomos teisė gali būti panaikinama teismo tvarka¹⁰⁵. Tais atvejais, kai sutuoktiniai šeimos gyvenamąją patalpą nuomoja, teismas, įvertinęs visas aplinkybes, turi teisę perkelti nuomininko teises vienam iš sutuoktinių¹⁰⁶. Kalbant apie į šeimos turto sudėtį įeinančius kilnojamosius daiktus (baldus bei namų apyvokos daiktus), pažymėtina, jog jie šeimos turto teisinio režimo atveju priskiriami prie bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės ir dalinami pagal bendrajai jungtinei nuosavybei taikomas taisykles¹⁰⁷. Būtina paminėti ir Prancūzijos civilinio kodekso 220-1 straipsnį, kuriame įtvirtinama, jog tais

¹⁰³ Europos teisminis tinklas civilinėse ir komercinėse bylose. *Skyrybos-Prancūzija* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-28]. Prieiga per internetą: < http://ec.europa.eu/civiljustice/divorce/divorce_fra_lt.htm#12.>.

¹⁰⁴ BOELE – WOELKI, išnaša 101.

¹⁰⁵ *Prancūzijos civilinis kodeksas*, išnaša 98.

¹⁰⁶ BOELE– WOELKI, išnaša 101.

¹⁰⁷ *Ibid.*

atvejais, kai vienas iš sutuoktinių nesilaiko sutuoktiniui nustatytų pareigų, naudoja smurtą prieš kitą sutuoktinį ar vaiką (vaikus), teismas gali nustatyti sutuoktinių gyvenimą atskirai, bei nurodyti, kuriam iš sutuoktinių suteikiama teisė gyventi šeimos gyvenamojoje patalpoje, tai vienareikšmiškai turėtų būti sutuoktinis, kuris yra sąžiningas, laikosi savo pareigų¹⁰⁸.

Dėl Prancūzijos Respublikos teismų sprendimų bei nutarčių stokos anglų kalba, šiame darbe nenagrinėjama su šeimos turtu susijusi teismų praktika. Tačiau būtina paminėti praktikų pastebėjimus šiuo klausimu. Teigiama, jog nemažai ginčų kyla santuokos nutraukimo atvejais, kuomet sprendžiama, kuriam iš sutuoktinių paliekama teisė gyventi šeimos gyvenamojoje patalpoje. Visais atvejais, kuomet sutuoktiniai turi nepilnamečių vaikų, visų pirmiausia yra vadovujamasi jų interesais. Siekiant kuo mažiau sutrikdyti jų aplinką, teisė gyventi šeimos patalpoje visuomet paliekama vaikams, bei su jais po santuokos nutraukimo liekančiu sutuoktiniu. Tais atvejais, kai sutuoktiniai vaikų neturi, teismas įvertina įvairias aplinkybes, pavyzdžiui, kuriam iš sutuoktinių bus sunkiau rasti naują gyvenamąją vietą, ar kuris nors sutuoktinis naudoja gyvenamąją vietą tuo pat metu kaip ir darbo vietą, kuriam sutuoktiniui gyvenamoji patalpa priklauso nuosavybės teise, galbūt vienas iš sutuoktinių yra neįgalus ir panašiai. Tačiau tais atvejais, kai vaikų sutuoktiniai neturi, sutuoktinis, liekantis gyventi šeimos gyvenamojoje patalpoje gali būti įpareigojamas mokėti nuomą kitam sutuoktiniui. Gali būti nustatomas ir uzufuktas (tiek tais atvejais kai yra nepilnamečiai vaikai, tiek ir tuomet kai vaikų sutuoktiniai neturi). Teismas taip pat paskiria notarą, kuris parengia sprendimą, kaip šeimos turtas turėtų būti paskirstomas (įvertinama, kiek kuris sutuoktinis prisidėjo prie šeimos gyvenamosios patalpos įsigyjimo, renovacijos, koks buvo sutuoktinių turto teisinis režimas ir panašiai), kokia kiekvienam sutuoktiniui priklausanti šeimos gyvenamosios patalpos dalis. Kitas sutuoktinis gali tą dalį išpirkti arba patalpa parduodama, o gauta suma paskirstoma proporcingai sutuoktiniams priklausančioms dalims¹⁰⁹. Taigi Prancūzijos atveju pasirenkamas toks pat šeimos turtui priklausančių daiktų dalijimo variantas kaip ir Lietuvoje, t.y. šeimos turtas nėra atskira nuosavybės rūšis, dalijama vadovaujantis bendrosios jungtinės nuosavybės padalijimo taisyklėmis, asmeninę nuosavybę reglamentuojančiomis normomis. Manau, jog toks Prancūzijos bei Lietuvos pasirinktas variantas gana efektyviai apsaugo sutuoktinių bei nepilnamečių vaikų teises ir interesus.

¹⁰⁸ *Prancūzijos civilinis kodeksas*, išnaša 98.

¹⁰⁹ Matrimonial Home. In *Anglo-French Lawyers Group* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-28]. Prieiga per internetą: < <http://www.anglofrenchlawyers.com/welcome/matrimonial-home/>>.

Taigi apibendrinant galima daryti išvadą, jog Prancūzijos civiliniame kodekse šeimos turto institutas reglamentuojamas gana minimaliai, siauriau nei Lietuvos Respublikoje ir žymiai siauriau nei Kanados Kvebeko provincijoje. Nors panašumų tarp šių institutų galima išvelgti, visi trys modeliai labai skirtingi. Palyginus visus tris instituto modelius, manau, galima daryti išvadą, jog Lietuvos Respublikoje įtvirtintos normos pakankamai efektyviai užtikrina instituto tikslus bei paskirtį.

4. Išvados

1. Šeimos turto institutas yra ganėtinai naujas institutas Lietuvos Respublikos civilinėje teisėje, įtvirtinamas siekiant apsaugoti vaikų bei silpnesniojo sutuoktinio teises bei teisėtus interesus. Instituto reglamentavimui skiriami keturi civilinio kodekso straipsniai, mano manymu, efektyviai įtvirtinantys instituto esmę ir pakankamai užtikrinantys instituto paskirties, tikslų įgyvendinimą.
2. Šeimos turtui priskiriami būtiniausi daiktai, tai šeimos gyvenamoji patalpa bei namų apyvokos daiktai, naudojami šeimos ūkyje. Palyginus šią sudėtį su Kanados Kvebeko provincijos civiliniame kodekse pateikiama šeimos turto sudėtimi akivaizdu, jog Lietuvos Respublikoje šeimos turto sudėtis yra žymiai siauresnė. Mano manymu, tik gyvenamosios patalpos bei namų apyvokos daiktų priskyrimas prie šeimos turto yra pakankamas, siekiant apsaugoti vaikų bei pačių sutuoktinių teises bei interesus, be reikalo nevaržo trečiųjų asmenų, kreditorių teisių. Kvebeko provincijos įstatymuose įtvirtinamas institutas jau gali būti laikomas nuosavybės rūšimi, nepriklausomai nuo to, kam iki santuokos sudarymo priklausė į šeimos turto sudėtį įeinantys daiktai, jie laikomi bendra sutuoktinių nuosavybe ir šeimos turto teisinio režimo pabaigos atvejais dalijami vadovaujantis specialiomis šeimos turto padalinimo taisyklėmis. Tuo tarpu Lietuvos Respublikoje tai nėra atskira nuosavybės rūšis. Mano manymu, Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtinta šeimos turto sudėtis yra teigiamas šio klausimo sprendimo variantas.
3. Išnagrinėjus Lietuvos Respublikos teismų praktiką, taikant su disponavimu šeimos turtu, šeimos turto teisinio režimo pabaiga susijusias normas galima daryti išvadą, jog visais atvejais vadovaujama prioritetingu nepilnamečių vaikų teisių apsaugos principu, laikomasi Vaiko teisių apsaugos įstatyme įtvirtintų nuostatų, nepažeidžiami ratifikavus Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją prisiimti įsipareigojimai. Taigi galima teigti, jog instituto tikslai yra gana efektyviai įgyvendinami. Tačiau yra ir klausimų, kurie nėra pakankamai tiksliai sureguliuoti, tokie kaip pavyzdžiui, šeimos turtą reglamentuojančių normų taikymas nesusituokusiems asmenims, šeimos turto statuso neįregistravimas viešame registre, tokio statuso panaudojimas prieš trečiuosius asmenis. Šie dabar egzistuojantys netikslumai apunkina trečiųjų asmenų

- padėti, kelią grėsmę civilinės apyvartos stabilumui, verčia ieškoti dabar galiojančių normų apėjimo galimybių.
4. Manau, jog diskutuotinas yra klausimas dėl teismo leidimo išdavimo tais atvejais, kai sutuoktiniai, klaidingai interpretuodami įstatymą, kreipiasi dėl leidimo išdavimo, norėdami perleisti, įkeisti ar kitaip suvaržyti teises į nekilnojamuosius daiktus, nepriskirtinus šeimos turtui. Pagal dabartinę teismų praktiką, tokie prašymai yra priimami ir nagrinėjami pagal bendrąsias Civilinio proceso kodekse įtvirtinamas tokių prašymų nagrinėjimo taisykles. Manau, jog šiuo atveju pažeidžiamas proceso koncentruotumo principas. Tokiais atvejais vadovavimasis Civilinio proceso kodekso 137 straipsnio 2 dalies analogija ir atsisakymas priimti prašymą kaip nenagrinėtiną teisme nepažeistų nepilnamečių vaikų teisių, tačiau tuo pačiu būtų įgyvendinamas ir proceso koncentruotumo principas.
 5. Lietuvos Respublikos šeimos turto teisinis režimas skiriasi nuo Prancūzijos bei Kanados Kvebeko provincijos civiliniame kodekse įtvirtintų šeimos turto institutų. Manau, jog Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtintas institutas yra tarpinis variantas tarp Kvebeko šeimos turto instituto, kuris reglamentuojamas labai detalai, šeimos turto sudėčiai priskiriami visi būtiniausi ir ne tokie būtini šeimos naudojami daiktai, tai yra tarsi dar viena nuosavybės rūšis šalia bendrosios jungtinės, dalinės bei asmeninės sutuoktinių nuosavybės ir Prancūzijos šeimos turto instituto, kurio reglamentavimas yra gana minimalus, siauresnis nei Lietuvos Respublikoje ir jam neskiriama tiek daug dėmesio kaip Kanadoje. Manau, jog Lietuvos teisėje įtvirtintas variantas yra gana geras sprendimas, leidžiantis pakankamai efektyviai pasiekti instituto tikslų, tuo pačiu neįtvirtinant perteklinių bendrųjų bei specialiųjų su šeimos turtu susijusių normų.

Literatūros sąrašas:

Teisės norminiai aktai:

- 1) Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vilnius: Mūsų saulužė, 2004;
- 2) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Vilnius: Mūsų saulužė, 2005;
- 3) Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007;
- 4) Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas (Valstybės žinios, 1969, Nr. 21-186);
- 5) Civil Code of Quebec. In *Canadian Legal Information Institute* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-29]. Prieiga per internetą:
<<http://www.canlii.org/qc/laws/sta/ccq/20080215/whole.html>>;
- 6) Prancūzijos civilinis kodeksas. In *Legifrance.gouv.fr* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-27]. Prieiga per internetą:
<http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_somA.htm>;
- 7) Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-807);
- 8) 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501);
- 9) 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2497).

Specialioji literatūra:

- 1) BOELE – WOELKI, Katharina. *Matrimonial Property Law from a Comparative Law Perspective* [interaktyvus]. [Amsterdam]: Stichting ter Bevordering der Notariele Wetenschap, 2000 [žiūrėta 2008-03-06]. Prieiga per internetą:
<<http://www.reading.ac.uk/nmsruntime/saveasdialog.asp?IID=7018&sID=34870>>;
- 2) BRIANCON, Pierre. The “Other” Little Red Book. In *France Magazine* [interaktyvus]. 2004, no. 70 [žiūrėta 2008-03-21]. Prieiga per internetą:
<http://www.francemagazine.org/articles/issue70/article94.asp?issue_id=70&article_id=94>;

- 3) Chambre des notaires du Quebec. *A couple is a couple* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-28]. Prieiga per internetą: <<http://www.cdnq.org/en/legalInformations/marriage.html>>;
- 4) Chambre des notaires du Quebec. *De facto marriage* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-28]. Prieiga per internetą: <<http://www.cdnq.org/en/legalInformations/depliants/DeFactoMarriage.html>>;
- 5) Chambre des notaires du Quebec. *Family Patrimony* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.cdnq.org/en/legalInformations/depliants/familyPatrimony.html>>;
- 6) DUHAIME, Lloyd. Quebec's Civil Code. In *Duhaime's Legal Dictionary* [interaktyvus]. British Columbia, 2007. [Žiūrėta 2008-03-01]. Prieiga per internetą: <<http://www.duhaime.org/LegalResources/FamilyLaw.aspx>>;
- 7) Europos teisminis tinklas civilinėse ir komercinėse bylose. *Skyrybos-Prancūzija* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-28]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/divorce/divorce_fra_lt.htm#12>;
- 8) Family Patrimony. In *Lavery, De Billy* [interaktyvus]. May 1996. [Žiūrėta 2008-02-28]. Prieiga per internetą: <<http://www.laverydebilly.com/pdf/bulletins/960503a.pdf>>;
- 9) Kanados Teisingumo ministerija. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-28]. Prieiga per internetą: <<http://www.justice.gouv.qc.ac/english/publications/generale/patrimoine-a.htm>>;
- 10) Matrimonial Home. In *French Lawyers Group* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-28]. Prieiga per internetą: <<http://www.anglofrenchlawyers.com/welcome/matrimonial-home/>>;
- 11) MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002;
- 12) VINCEVIČIUS, Gytis. Civilinio kodekso žabangos. *Verslo žinios*, 2002, nr. 59, p. 4;
- 13) VITKEVIČIUS, P. S. *Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai*. Vilnius: Justitia, 2006;
- 14) VITKEVIČIUS, P. S. Šeimos turto teisinis režimas ir teisinė šeimos turto apsauga. *Justitia*, 2004, nr. 4, p. 30-40.

Praktinė medžiaga:

- 1) Lietuvos Respublikos teismų praktikos, nagrinėjant bylas dėl teismo leidimų išdavimo pagal Civilinio proceso kodekso XXXIX skyriaus taisykles, apibendrinimo apžvalga, patvirtinta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimu Nr. 41. (Teismų praktika, 2003, Nr. 19);
- 2) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje *N. K. v. F. K., V. K.*, Nr. 3K-3-232/2006, kat. 75.6.1 (S);
- 3) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje *J. J. v. S. C., R. C., K. J.*, Nr. 3K-3-241/2006, kat. 75.6.1 (S);
- 4) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje *V. U. v. O. U.*, Nr. 3K-3-426/2005, kat. 75.6.1; 121.11;
- 5) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje *G. K. v. AB „Sampo bankas“, L. K.*, Nr. 3 K – 3-90/2005, kat. 75.6.1; 21.4.1.1; 21.4.2.6;
- 6) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gegužės 24 d. nutartis civilinėje byloje *A. D. v. G. D., R. D.*, Nr. 3K-3-225/2006, kat. 75.6.1; 32.2 (S);
- 7) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje *A. S. v. J. P.*, Nr. 3K-3-959/2003, kat. 25.2; 25.7; 27.2.2;
- 8) Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo 2002 m. spalio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. S-1775-06/2002;
- 9) Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo 2008 m. sausio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. S2-2906-127/2008;
- 10) Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo 2008 m. sausio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. S2-2900-235/2008;
- 11) Šiaulių miesto apylinkės teismo 2008 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1325-797/2008, kat. 113.2; 128.20;
- 12) Šiaulių miesto apylinkės teismo 2007 m. rugsėjo 12 d. sprendimas civilinėje byloje *R. Š. v. S. Š., N. Š.*, Nr. 2-0681-362/2007, kat. 125.2; 116.1;
- 13) Šiaulių miesto apylinkės teismo 2008 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1385-797/2008, kat. 113.2; 128.20;
- 14) Šiaulių miesto apylinkės teismo 2008 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1066-797/2008, kat. 113.2; 128.20;

- 15) Šiaulių miesto apylinkės teismo 2005 m. spalio 21 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-3251-326/2005, kat. 75.4.3; 116.4;
- 16) Kanados Kvebeko provincijos Aukštesniojo teismo 2003 m. rugsėjo 29 d. sprendimas civilinėje byloje *P. U. v. D. C.*, Nr. 500-12-254173-002. In *Canadian Legal Information Institute* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-06]. Prieiga per internetą: <<http://canlii.org/en/qc/qccs/doc/2003/2003canlii557/2003canlii557.html>>;
- 17) Kanados Kvebeko provincijos Aukštesniojo teismo 2006 m. gruodžio 7 d. sprendimas civilinėje byloje *A. v. B.*, Nr. 550-04-007427-020. In *Canadian Legal Information Institute* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.canlii.org/en/qc/qccs/doc/2006/2006qccs6889/2006qccs6889.html>>;
- 18) Kanados Kvebeko provincijos Apeliacinio teismo 1994 m. balandžio 22 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 500-09-001899-913. In *Canadian Legal Information Institute* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.canlii.org/en/qc/qcca/doc/1994/1994canlii5589/1994canlii5589.html>>;
- 19) Kanados Kvebeko provincijos Aukštesniojo teismo 2005 m. balandžio 8 d. sprendimas civilinėje byloje *S. V. v. H. V.*, Nr. 505-12-024616-024. In *Canadian Legal Information Institute* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.canlii.org/en/qc/qccs/doc/2005/2005canlii17057/2005canlii17057.html>>

Santrauka

Šeimos turtas ir jo teisinis statusas

Šeimos turto institutas yra ganėtinai naujas institutas civilinėje teisėje, pradedamas taikyti išgaliojus naujajam Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui. Institutas įtvirtinamas siekiant vieno pagrindinio tikslo – apsaugoti nepilnamečių vaikų ir silpnesniojo ekonominiu požiūriu sutuoktinio teises ir teisėtus interesus. Šeimos turtą sudaro šeimos gyvenamoji patalpa ir kilnojamieji daiktai, skirti šeimos namų ūkio poreikiams tenkinti, įskaitant baldus, nuosavybės teise priklausantys vienam arba abiem sutuoktiniams, taip pat teisė naudotis šeimos gyvenamąja patalpa. Šeimos turto institutas atlieka apsauginę funkciją, o turtas, priskiriamas šeimos turtui sudaro materialųjį šeimos egzistavimo pagrindą, todėl disponavimui šeimos turtu nustatomi tam tikri apribojimai. Sutuoktinis be kito sutuoktinio sutikimo neturi teisės perleisti, įkeisti, išnuomoti ar kitokiu būdu suvaržyti teisę į kilnojamą daiktą, naudojamą šeimos namų ūkyje, nekilnojamųjų daiktų atveju reikalingas rašytinis sutuoktinio sutikimas. Jei sutuoktiniai gyvena patalpoje pagal nuomos sutartį, tai sutuoktinis, sudaręs nuomos sutartį, be kito sutuoktinio rašytinio sutikimo neturi teisės nutraukti nuomos sutarties prieš terminą, subnuomoti gyvenamosios patalpos arba perleisti teises pagal nuomos sutartį. Jei sutuoktiniai turi nepilnamečių vaikų, nekilnojamo daikto, kuris yra šeimos turtas, sandoriams sudaryti būtinas teismo leidimas. Sutuoktinis, nedavęs sutikimo, atitinkamus sandorius gali arba patvirtinti, arba reikalauti juos pripažinti negaliojančiais. Šeimos turto teisinis režimas baigiasi nutraukus santuoką, pripažinus ją negaliojančia, nustačius separaciją, vienam iš sutuoktinių mirus. Nepilnamečių vaikų atžvilgiu šeimos turto teisinis režimas išlieka iki jie sulaukia pilnametystės.

Palyginus Lietuvos Respublikos šeimos turto institutą su užsienio vastybių analogiškais institutais pastebėtina, jog jie gana skirtingi. Kanados Kvebeko provincijos civiliniame kodekse toks institutas reglamentuojamas detaliau, šeimos turto sudėtis daug platesnė, praktikoje jis naudojamas labai dažnai. Prancūzijos Respublikos civiliniame kodekse šeimos turto institutas nėra reglamentuojamas taip detaliai, jo sudėtis gana siaura. Manychiau, jog Lietuvos pasirinktas šeimos turto reglamentavimo variantas yra tarpinis tarp Kanados bei Prancūzijos pasirinktų modelių.

Summary

Family Patrimony and Its Legal Status

The family patrimony institution is relatively new in Lithuanian civil law. It came into effect on the 1st of July 2001 when the new Civil Code was introduced. The institution was introduced for one main reason – the protection of the rights and interests of minors and the weaker (in an economic sense) spouse. The family patrimony is composed of the residence of the family or the rights which confer use of them, the movable property which they are furnished with and the items that serve for the use of the household and are owned by one or both of the spouses. Since the family patrimony has a protective purpose and the property it constitutes is a material guarantee of the family well-being, special rules apply to the disposal of family patrimony. Without the consent of the other spouse, a spouse cannot dispose of, mortgage, rent or otherwise restrict the right to use a movable item. In the case of immovable property a written consent from the other spouse is necessary. If the spouses live in a rented property the spouse who signed the lease cannot without written consent of the other spouse terminate the lease, sublease the property or transfer the rights under the lease. In cases where spouses have children who are under-age, in order to be able to perform transactions related to the family residence it is obligatory to obtain a court order. A spouse who did not give his or her consent to perform certain transactions can either endorse it or request for it to be annulled. The application of specific rules of family patrimony terminates when the spouses are divorced, the marriage is annulled, one of the spouses die or a court confirms separation from bed and board. When the spouses have under-aged children those specific rules are applied until they come of age.

Once compared to the analogous institutes of other countries it is obvious that they are relatively different. In the Civil Code of the Quebec province of Canada the institute is regulated in much more detail, family patrimony is formed of many more items and the institute is extensively used in practice. The same institute in the Civil Code of France is completely different, it is not regulated in such detail and the family patrimony is only formed of the family residence and furniture. In my opinion, the Lithuanian system of regulating family patrimony is somewhere between the way it is regulated in Canada and France.